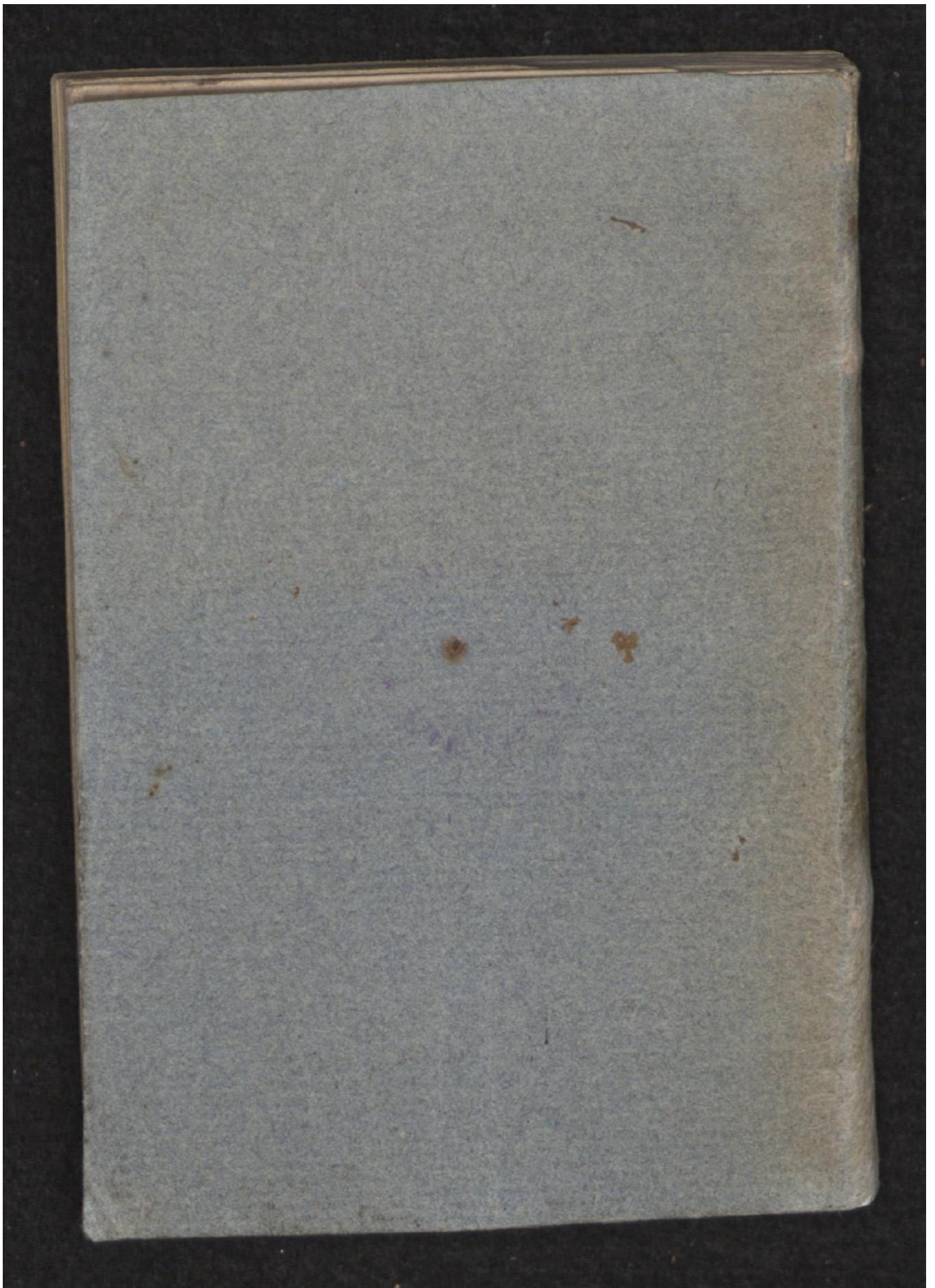

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 832 8° copy 1

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 832 8° copy 1

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 832 8° copy 1

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 832 8° copy 1

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 832 8° copy 1

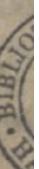
3 - 181

LN 832

ex 1

M

DE REGENE-

RATIONE SPIRITUA-

li, et Obedientia Deo necessa-

rio præstanda a Re-
genera-

tis.

Chilius. Iohannes.

Authore

NICOLAO HEM-
MINGIO.

Si quis est in Christo, noua Creatu-
ra est. 2. Cor; 5.

1558.

Errata sic corrigere.

- Facie 2. linea 20. lege verē
Fa: 18. li: 17. pro peccatis lege opē-
ribus.
Pag: 24. linea 22. pro hos habet, le-
ge hi sunt.
Pag: 27. li: 7. pro quomodo lege
quum.
Pag: 30. li: 22. pro ita lege ira.
Pag: 32. li: 19. post corporis adde se-
quitur.
Pag: 33. li: 19 adde & Deus filius crea-
vit mundum.
Pag: 34. li: 11. lege fidei.
Pag: 34. li: 10. pro vt fit, lege vnde
fit vt.
Pag: 41. li: 22. lege effectus.
Pag: 48. li: 3. post mortis adde Christi
D^r quinto li: 3. pro species lege spi-
ras.

Minutiora boni consulat pius
lector.

ORNATISSIMO VIRO,
 Pietate, Sapientia, ac generis splendore
 præstanti D: Iohanni Friis De Hesselager,
 Cancellario inclyti Regis Danie, Noruegiæ &c.
 Prudentissimo, Domino ac patrono suo semper obseruando,
 Perpetuam gratiam & pacem a Deo Patre per Dominum
 nostrum Iesum Christum, Nicolaus Hemmingius
 Optat.

Fcce quam bonum, & quam iucundum, habitare fratres in vnum, Sicut vnguentum bonum super caput, defluens super barbam, barbam Aaron: quod defluit super oram vestimentorum eius, Sicut ros Hermon, & qui descendit super montes Zion: quoniam illic mandauit Dominus benedictionem: vitam usque in sæculum. In hoc sacro carmine, Regius propheta David, canit quam sit res læta, bona & iucunda,

EPISTOLA

da, sancta in Ecclesia & politis concordia, Et elegantissimis imaginibus dépingit quod initium, qui progressus, & quis fructus sit huius tam lœtæ, bonæ, & iucundæ concordiæ : Id quod ideo facit sanctissimus rex, ut omnes suos subditos ad concordiam amandam, admirandam, fouendam & consolendam secum excitet. Cum etenim optimo vnguento, hoc est, balsamo effuso in caput Aaronis, & defluentia in barbam, & a barba in oras vestimentorum decurrenti, concordiam comparat, veræ concordiæ initium facit pium in religione consensum, ex balsamo Spiritus sancti promanantem. Nam ut vnguentum, Spiritum sanctum : caput Aaronis, Christum : & eiusdem barba divini verbi preciones figurat : Ita vestimenta Aaronica Ecclesiam reliquam typicé notant. Vnguentum itaq; Spiritus sancti in caput Sacerdotis Christi effusum, dimidiat in Apostolos & reliquos pios versi.

NVNCUPATORIA.

3

bi diuini precones, & inde in reliquam
multitudinem per sanctissimum ver-
bi diuini ministerium decurrit. Cum
enim pie & concorditer prædicatur
Euangelium, auditores qui se dociles
præbent, donantur Spiritu sancto,
eoque refecti tanquam iucundissimo bal-
samo, coalescunt inter se veræ charis-
tatis vinculo, ac ita perfusi sanctissi-
mo oleo, mutuam in Christo fouent
concordiam. En principium & pro-
gressus huius nunquam satis laudatæ
concordiæ. Eodem spectat & imago
roris in montes Hermon & Zion des-
centis, Nam sicut rore cœli omnia
crescentia reficiuntur, ac veluti exhi-
larantur, fructumque edunt iucundissi-
mum: Ita sancta concordia & vitam
iucundissimam reddit, & fructus long-
e gratissimos producit. Quare non
abs re dixisse putandus est, qui ait:
Concordia res parue crescunt, & dis-
cordia res magnæ dilabuntur. Sed quæ
caussa est: quoniam illic, hoc est, inter

3

con-

EPISTOLA

concordes mandauit Dominus benes-
dictionem, & vitam vscp in seculum.
Promissio ergo diuina vberimum
sanctæ concordiæ fructum adfert,
Nam ubi vera est in Ecclesia &
politijs concordia, illuc se Dominus
sua benedictione gubernatoribus &
subditis adesse, & perpetua eos bene-
ficientia complecti statuit. Hoc con-
cordiæ piæ Encomiō, dum lego apud
Dauidem, cogito de nostro regno,
& gratias ago Filio Dei, qui suum
sanctissimum balsamum nobis quoq;
impertiri dignatus est. Nam & Rex
noster clementissimus, re & nomine
Christianus, balsami huius sacri par-
ticeps, veram religionis concordiam
colit, ac velut vnguentum fragrantissi-
mum in suos subditos, nobiles &
alios in sua aula, adeoq; in toto reg-
no effundit: adeo vt nihil iucundius
iudicent verē pñ, quam vt eodem
spiritus balsamo cum illo veluti im-
buantur, ex quo longè iucundissi-
mus

NVNCVPATORIA.

4

mus percipitur fructus, sanctus in religione consensus, ac in statu politico, fœlix beataq; concordia, quæ bona vt sint perpetua, donet nobis pacis & concordiæ princeps, Dominus noster Iesus Christus. Cyclopicæ naturæ, quæ solummodo venantur gloriam mundi, & voluptates seellantur, non intelligunt quām diuinus thesaurus sit pius in religione consensus, atq; ideo salse derident Euangeliū, & omnia quæ de religione disputatur susq; decq; habent, in hoc potius incumbentes, vt per fas & nefas, bona Ecclesiæ quæ adhuc reliqua sunt deprædantur, & in suum luxum sacrilege conuertat, Verum his, quia frustra surdis canitur, nihil aliud hoc tempore dictū velim, quam illud Isaiæ : Veh qui prædaris, & non es prædā passus, præuaricaris & nulli sunt in te præuaricati, cum cōsum maueris deprædationē, deprædaberis, Cum fatigatus desieris contemnere, cōtemnēris, Hunc sibi verū vatē fuisse, nō sine

EPISTOLA

sine magno suo malo experietur olim.
Cæterum ut concordia in Ecclesia ma-
neat stabilis & firma, necessarium erit
veræ concordiæ vinculum retinere,
quod est sacrum Dei verbum, tradi-
tum in scriptis Propheticis & Aposto-
licis, ac summatim repetitum in Sym-
bolis. hoc verbum retinendum est, &
præferendum omnibus humanis ac
Philosophicis fragmentis: Nam illud so-
lum salutis necessariam doctrinam cō-
tinet. Ut autem hoc verbum tenacius
retineri possit, debent interpres scri-
pturæ nequaquam imitari Nadab &
Abihu, qui sacrificium facturi, alie-
num ignem suis imposuerunt acerris,
cuius temeritatis mox poenas luerunt:
Nam igni cœlesti prostrati & occisi
sunt. Hac imagine non dubium est
significari hereticos, qui scripturā in-
terpretantes, interpretationes petunt
ex Philosophia & humana ratione,
quorū interitus casu Nadab & Abihu
significatus est. Sed potius Aaronem,

Elea-

NVNCVPATORIA.

Eleazer, Sadoch & alios imitabuntur,
qui sacrificantes ignem ex perpetuo
altaris Dei igni sumpserunt, quo suas
accenderunt victimas. hoc est, debent
obscuras scripturæ sententias, cum
perspicuis scripturæ locis conferre, &
inde mutuari lucem, & veluti ignem
quendam, quo illustria fiant obscuriora
loca. Multi cum audiunt nos ver-
bum Dei, tanquam vitæ atq; actio-
num in Ecclesia regulam vnicam præ-
dicare, putant nos aspernari cum Phi-
losophiam totam, tum Ecclesiæ &
sanctorum patrum interpretationes:
Sed vtrumq; constanter pernegamus.
Nam quantum ad vitam politicam,
& œconomicam attinet, multa vtilis-
sima precepta ex Zenophonte, Isocra-
te, Platone, Aristotele, Plutarcho, Ci-
cerone & alijs multis Philosophis, &
ex Iuris consultorum monumentis pe-
ti possunt. Sed cum vera colendi Deū
ratio agitur, nihil sani reperire est in
Philosophorū monumentis. Hic enim

EPISTOLA

solum verbum Dei lucerna esse debet
pedibus nostris, quam lucernam si se-
quamur, recta nos ducet in thalamū
Sponsi nostri Iesu Christi. De Ecclesia
autem & sanctorū patrum interpre-
tatione sic sentiendum est. Triplicia
sunt scripturæ pronunciata, quedam
ita clara & manifesta sunt, vt nulla lu-
ce aliunde petita indigeant. Huius ge-
neris sunt omnia, quæ omnino ad no-
stram salutem sunt necessaria: vt de-
calogi precepta, de diligendo Deo &
proximo, vt promissiones Euangeli,
vt doctrina pœnitentiæ, baptismi,
cœnæ Domini, &c. Hic non recipi-
enda est ullius hominis interpretatio,
pugnans cum manifestis dictis.

Quædam sunt dubia, quorum mul-
ta mediocri diligentia & collatione
adhibita, dijudicari possunt, ordine
rerum obseruato. Quædam sunt
plane obscura, quæ ex locorum col-
latione, & obseruatione ordinis re-
rum percipi non possunt, vt aquæ
quæ

NVNCPATORIA.

quæ sunt super cœlos, hæc alij de
aquis quæ in nubibus vehuntur, in-
terpretantur, alij de aquis ex qui-
bus vndecimum cœlum constare di-
cunt, accipiunt. Talis est disputa-
tio de ortu animarum, quas alij imme-
diate creari dicunt, & infundi corpo-
ribus, iam in vtero materno formatis,
alij eas, vt quædam quæ putant
absurda deuitent, fingunt ex tra-
duce oriri. In huiusmodi obscuris
quæstionibus, non reñciendum est
testimonium veterum, quorum in-
terpretationem, si non pugnat cum
fundamento, recipiendam iudico.
Verum hoc interim sciendum, non
ita extollendam esse Ecclesiæ autho-
ritatem, vt sīnamus nobis obtrudi
humana somnia, & excuti e manis-
bus manifesta oracula spiritus sancti,
quasi pulueri & cineri liceret suam
authoritatem diuinæ comparare,
quod tamen in papatu fieri mani-
festum est, non sine mediatoris nostri

EPISTOLA

Iesu Christi magna cōtumelia, & infir-
marū animarum deplorādo interitu.

Papistæ hodie quatuor potissis-
mum monstra (quibus reliqua nuga-
rum & superstitionum colluuies de-
seruit) defendunt : Missam, purgato-
rium, inuocationē sanctorum, & ope-
rum iusticiam, quæ omnia, cum pug-
nant cum manifestis oraculis Dei, Cy-
clopico furore scripturam ab̄h̄ciunt
Papistæ, ac prouocant ad Ecclesiæ
(quam ipsi fingunt sine verbo Dei)
authoritatem, quasi Ecclesia Dei cen-
seri posset turba sacrificiorum, &
Monachorum, quæ vocem De rabiosē
contemnit, atq; in eius locum doctri-
nas Dæmoniorum euexit. Hos Pa-
pisticos errores clarissimis demonstra-
tionibus refutat Philippus Melanch-
thon, vir optime de Ecclesia Chris-
ti meritus. Hæc ideo commemoro,
vt cogitetur quām sit necessaria
doctrinæ cœlestis in Ecclesia defen-
sio, & quod in miserrimam carni-
ficiis

NVNCVPATORIA.

7

ficiam incident homines, postquam
vel paululum cesserint Diabolo, &
locum doctrinis Dæmoniorum fe-
cerint. Hoc itaq; ne fiat requiritur
pia gubernatorum cura, quæ cauet,
ne sint qui priuatis affectibus morem
gerentes, scindant Ecclesiæ vnitatem,
ac ita Turcis & Papistis, nō dico fene-
stras, sed integra regna & prouincias
aperiant. Tota hæc Dania nouit,
quanta solicitudine caues, prudentissi-
me Domine Cancellarie, ne sint qui vel
in politico regimine, vel in Ecclesia
moliantur discordiam : Huc enim om-
nes tuæ curæ, huc vigiliæ, huc noctur-
na diurnaç; consilia tua, huc actiones
tuæ omnes referuntur, vt bene com-
posito Ecclesiæ & rei publicæ statu,
paci diuturnæ & tranquillitati sanctæ
consulatur. Idem tecum faciunt multi
heroes, ac sapientissimi Regis & reg-
ni Conciliarij, quorum merita a me sa-
tis laudari nequeunt. Sed ad te reuer-
tar, qui patronus singularis es & Me-
cenras

EPISTOLA ^{VII}

ceas omnium literatorum hominum.
Totus enim in hoc es, vt quām plurima
beneficia in docentes & discentes
conferas, & nemini eorum noceas, id
quod viri boni proprium esse offici-
um, olim pronunciauit M: Cicero.
Cæterum quoniam ego quoq; inter
alios quam plurimos, maxima tuæ
dignitatis beneficia sum expertus, vo-
lui hoc literario & scholastico munu-
sculo, animi mei erga tuam dignita-
tem declarare gratitudinem, quod vt
æqui boniç consulas, etiam atq; etiam
rogo. Tametsi autem haud ignoro
hoc munusculum vilius videri posse,
quām vt tuæ dignitati offerri debeat:
Tamen quia questio, quam hic medio-
tri, vt spero, diligentia tracto, ad con-
cordiam in Ecclesia seruandam, ut ilis
esse videtur, sperauit hunc meum labo-
rem tuæ dignitati haud ingratum fo-
re. Præsertim cum ab amicis tuis sæpe
audiuerim, optare te vt aliqua in-
ueniretur ratio ruidem populum de-
bonis

NUNCUPATORIA.

bonis operibus docendi, ne nimis laxarentur habentiae imperitiae multitudo*n*, quæ alioqui (ut est ignauia nostra) satis segnis est ad præstandum officium. Hoc autem fieri posse admodum commode existimo. Si vera illa necessitas sancte viuendi proposatur, & veræ caussæ, quas expono in his paucis pagellis, fideliter & prudenter populo inculcentur. Quamvis autem doctrina perpetua Ecclesiæ Dei, de gratuita iustificatione per solam Fidem stat immota, ut quæ fundamentum habeat veritatem Dei infallibilem: Tamen diligenter docendi sunt homines, quod debitores sint Dei, quod vocati sint non ad turpitudinem, sed ad sanctificationem, quod fides quemadmodum Iacobus docet, mortua sit sine operibus, hoc est, quod non sit vera & germana filiorum Dei, fides, quam iactant homines qui viuunt sine poenitentia, & obes-

EPIS: NVNCV:

obedientia erga Deum. Quare rec-
tissime dixisse Nazianzenū censeo qui
ait: Sicut fides sine operibus est mor-
tua: Ita quoq; opus sine fide mor-
tuum est, præluceat ergo fides,
qua sola iusti sumus coram Deo, dona-
ti iusticia Christi, & habeat coniun-
ctum suum germanum fructum, pie-
tatem erga Deum, innocentiam vitæ,
beneficentiam erga proximos, & san-
ctam quandam solitudinem in eo
vitæ genere, ad quod quisq; est voca-
tus. Vale vir clarissime, Mecænas
docentium et dissentientium pietatem, et
honestas disciplinas in his Rega-
nis. Haffniæ 24. Decem-
bris. Anno a Chris-
to nato,

1558.

DE

DE SPIRITUALI

Regeneratione.

Cum Paulus Rom: 6. & Petrus primæ primo, ex vi & natura spiritualis regenerationis, necessitatem sancte viuendi colligant, & Christus Iohan: 3. testetur neminem posse introire regnum Dei nisi sit regenitus, significans regenerationem initium esse Christianismi: opere precium esse duxi, claram & perspicuam regenerationis doctrinam ex varijs scripturæ locis collectam proponere, quæ ea cognita, in Christo indies adolescere studeam, & extincto paulatim veteri homine, cum suis concupiscentijs & prauis desiderijs, iuste, pié & modeste, in hoc seculo viuamus, expectantes beatam spem, & manifestationem gloriæ magni Dei & seruatoris nostri Iesu Christi, qui dedit seipsum pro nobis, ut redimeret nos ab omni iniquitate, et purgaret sibi populū peculiarē secundum tatoꝝ

A

tatorem honorum operum.

Vt autem certus tractandi modus nobis constet, hunc sequemur ordinē. Primum vnde proficiscatur quomodo applicetur nobis, et sentiatur regeneratio, dicendum est.

Deinde eius clara est statuenda definitio, vt quae sint veræ huius nouæ creaturæ notæ, intelligatur.

Tum partes eius constituedæ sunt, Quas sequetur causarum ad spiritualem hanc regenerationem concurrentium distinctio. Huc incrementa, usus, fines & consummatio regenerationis adhæcientur. His addetur indicatio errorum circum bona opera cum breui confutatione in qua aspergentur veræ causæ honorum operum vt constet quanta sit necessitas pie & sancte vivendi īs qui volunt veri esse qui dicuntur hoc est Christiani.

Regeneratio igitur proficiscitur ex virtute & efficacia mortis et resurrectionis Christi. Sicut Paulus ad Ro: 6,

his

10

his verbis probat. Nū ignoratis quod
quicunqꝝ baptizati sumus in Christum
Iesum, in mortē eius baptizati sumus.
³⁺
Consepti ergo sumus ipsi per baptis-
mum in mortem, vt quemadmodum
fuscitatus est Christus ex mortuis, per
gloriam patris: Sic & nos in nouitate
vitæ ambulemus. Hæc Pauli verba
primum docent quod mors Christi ef-
ficax sit ad domandum & præmendū
veterem hominem, hoc est, ad nequitia-
m carnis nostræ extinguedā & pro-
fligandam. Nam vt illi baptizari dicū-
tur in Christum Iesum, qui per baptis-
mum dicantur & consecrantur Chris-
to; Ita baptizantur in mortem eius om-
nes, in quibus per efficaciam mortis
Christi peccatum moritur et aboletur
vt in vnū corpus, in vno capite Chris-
to coalescant. Proficiuntur itaqꝝ rege-
nerationis initium (quod est mortifi-
catio veteris hominis) ab ipsa mortis
Christi virtute.

Deinde docent hæc Pauli verba re-

A n surrec-

4

surrectionē Christi vīm esse vnde nos-
tra nouitas fluat, quæ est regeneratio-
nis finis, atq; adeo vita ipsa qua iam
viuit noua creatura.

Præterea huius regenerationis sym-
bolum facit baptismum. Nam quod
foris figurat signum, hoc intus opera-
tur mors, sepultura & resurrectio
Christi per spiritus sancti gratiā. Hoc
ipsum docet Apostolus ad Colo: 3. vbi
sic ait. Itaq; si resurrexisti cū Christo
quæ sursum sunt quærite, vbi Christus
est in dextera dei sedens, quæ sursum
sunt cogitate, non quæ sunt super ter-
ram. Mortui enim estis & vita vestra
abscondita est cū Christo in Deo. Hic
Paulus exhortationem petit a vi rege-
nationis, quæ in morte Christi, & in
eiusdem excitatione ex mortuis colloca-
tur. Nam cohærent inter se mori, &
resurgere cum Christo. Ut enim par-
ticipatione mortis Christi mortifica-
mur peccato, mundo, legis deniq; ele-
mētis atq; adeo toti legi; Ita resurrectio-
nis

5.

onis participatione viuificamur Deo,
ut iam noua creatura effecti, virtute
mortui resuscitatique Christi indies ma-
gis atque magis veterem hominem ab-
oleamus.

Sed quomodo hec virtus mortis
& resurrectionis Christi nobis appli-
catur? Id diuus Petrus docet in prio-
ris Primo his verbis. Benedictus Deus
& pater domini nostri Iesu Christi, qui
secundum multam suam misericordia-
m regnuit nos in spem vitae, per res-
urrectionem Iesu Christi ex mortuis,
in hereditatem incorruptibilem, & in
contaminatam & immarcescibilem,
repositam in coelis erga vos, qui virtu-
te Dei custodimini per fidem in salu-
tem, & postea in eodem capite, Reges-
niti (ait) non ex semine corruptibi-
li, sed incorruptibili, per sermonem
viventis Dei, & manentis in æter-
num.

In hisce testimonij*s* discerte expri-
muntur tres applicationis causæ, qua-

A ij rum

rum, Prima est misericordia dei, qua
motus Deus non vult hominem in sua
prima nativitate perire, modo propos-
titum & oblatum beneficium nouæ
regenerationis non recusauerit. Secun-
da, verbum Euangeliū, quod ex mera
sua misericordia promulgari toti mun-
do mandauit Tertia est fides verbum
recipiens. In verbo enim vis spiritus la-
tet, quæ in audientibus, iuxta ordinem
diuinitns institutum, fidem operatur.
Est itacq; verbum Euangeliū fide receps-
tum semen nouæ creaturæ, quæ per
gratiam regenerationis nascitur. Vnde
Ioh: 1. dedit potestatem, ut filij Dei fi-
erent, quotquot credunt in nomen e-
ius. In quibus verbis diligenter relatio
obseruanda est. Nam nomen prædica-
tionem respicit, Quare is in Christi no-
men veré credit, qui talem ipsum sta-
tuit sibi esse, qualis nominatur & pre-
dicatur in Euangelio, hoc est, quod sit
agnus Dei qui tollit peccata mundi,
quod sit medicus, qui omnes ægrotos
ad se

7.

ad se vocat, quod sit sacerdos qui placat iram patris, quiq; in se iram iusti iudicis deriuat, breuiter quod sit salvator omnium in se credentium. Ut ergo Petrus semen huius nouæ creaturæ verbum Dei statuit: Ita Iohannes fidem requirit, qua recepto semine, noua hæc nativitas peragitur. Nam nisi accederet fides vi spiritus efficacis in verbo, nulla vñquam fieret regeneratione ratio quæ regeneratione, in hunc fit modū. Cū spiritus sancti virtute fides ad prædicationē verbi infnnditur cordi hominis, occulte & arcano quodam et nobis prorsus incognito modo regignit homo, ac fide iam donatus, vi uo conscientiæ sensu non adoptionis modo gratiam, sed etiam vitæ nouitatem, timorem dei dilectionem proximi, & alia spiritus sancti dona apprehendit.

Hunc regenerationis modum cum ignoraret Nicodemus, eum elegantissima similitudine instituit Dominus Iohan: iii. Vbi sic ait. Ventus quo A iiii vult

vult spirat, & sonum eius audis sed
nescis unde veniat, aut quo vadat. Ita
est omnis qui genitus est ex spiritu. Hos
rum verborum sensus est, quemadmo-
dum ignoratur unde veniat aut quo
vadat ventus, sed tamen eius sonus sen-
titur dum spirat: Ita modus regenera-
tionis nostræ, per spiritum sanctum est
nobis reconditus, sed mox ubi regen-
ti sumus, vis & effectus spiritus sancti
in nobis regenitis se profert. Nam hu-
ius spiritus motus & flatus in cordibus
regenitorum est fides qua sola iustifi-
camur, timor Dei, ardens amor, & de-
siderium approbandi Deo omnem
nostram vitam, & aliæ virtutes, cum
his coniunctæ, quas Paulus ad Gal: 5.
enumerat & Petrus ex virtute rege-
nerationis extruit in prioris secundo.
Cum his congruit distinctio Chryso-
stomi qui ait duplicem esse regenera-
tionem. Alteram quam ex condona-
tione peccatorum dum in Christum
credimus & eius donamur iusticia,
Alte-

9.
15

Alteram quam post iustificationem
obtinemus sancte & innocenter vi-
uendo, prior dono Dei contingit, in
altera requiritur nostra quoque diligen-
tia, prioris principia sunt verbum dei
& spiritus sanctus qui fidem operatur
Posterior causas habet easdem vna cū
nostra diligentia & exercitijs propijs.

Hinc Beatus Lutherus in com-
mentarijs super Epistolam ad Galat:
proijssime scribit, in hunc modum. No-
ua creatura est renouatio mentis per
spiritum sanctum, quam sequitur
postea etiam mutatio membrorum
& sensuum corporis. Nam vbi cor-
nouam lucem, nouum iudicium &
nouos motus per euangelium conci-
pit, fit vt externi quoque sensus inno-
uentur. Aures enim verbum Dei,
non amplius traditiones & somnia
humana gestiunt audire, Os & ling-
ua non sua opera, iusticias & regu-
lam iactant, sed solā misericordiā Dei
in christo exhibitā cū gaudio prædicat

A v

Hæ

Hæ sunt mutationes, vt sic dicam, non verbales, sed reales, quæ afferunt nouam mentem, voluntatem nouam, nos uos sensus & actiones etiam carnis, vt oculi, aures, os & lingua aliter quam antea videant, audiant, loquantur: sed vt ipsa mens etiam aliud probet & sequatur. Hactenus Lutherus.

Ex his manifestum est, vnde proficiscatur, quomodo fiat & sentiatur tandem spiritualis illa natiuitas, qua in filios Dei renascimur: nunc quod secundo loco proposui aggrediar, & definitionem huius natiuitatis spiritualis perspicuam tradam.

Est itaque spiritualis natiuitas, qua nascuntur filii dei, quotquot credunt in nomen Iesu Christi.

Hæc definitio sumpta est ex primo capite Iohannis, & constat causis efficiente, materiali & instrumentalı. Efficienti Deus pater est, qui secundum magnam suam misericordiam regeneravit nos, 1. Pet. 1. Materia Christus est, cuius

11.

cuius mortis & resurrectionis vi res-
nascimur, ut supra explicatum est. In-
strumentalis causa est, fides donum
spiritus sancti, quo virtus & efficacia
mortis & resurrectionis Christi, adeo-
q[ue] totus Christus, cum omnibus suis
donis recipitur.

Verba autem Iohannis, vnde de-
finitio posita est desumpta, sunt hæc.
Quotquot autem receperunt eum,
dedit eis potestatem seu dignitatem;
(Graeca enim vox Exusia dignita-
tem ac maiestatem quandam etiam
notat) ut filij Dei fierent, ihs qui cre-
dunt in nomen eius, qui non ex sang-
uinibus, neq[ue] ex voluntate carnis, neq[ue]
ex volūtate viri, sed ex Deo nati sunt.

In his verbis Euangelistæ manifeste
exprimuntur causæ, ex quibus defini-
tio posita est extructa. Sed qui fit,
quod credentes homines dicantur na-
sci a Deo, atq[ue] ideo filij Dei sint & ap-
pellentur :

Nasci a Deo est, per fidem coniun-
gi cum

gi cum Christo vero filio Dei in quo
etiam credentes gratis habentur pro
filii eiusdem regni hæredibus. Quare
ea de causa dicuntur credentes filii dei
quia membra facti sunt naturalis &
vnigeniti filii, qui est Christus Iesus in
quo charos nos habet, & adoptat pa-
ter cœlestis. Ut igitur renasci est, per
verbum Dei auditum & creditum, vi
mortis & resurrectionis Christi, fili-
um & hæredem Dei fieri. Ita nouus
homo is dicitur, qui verbo & fide, per
spiritum Dei, vi mortis & resurrec-
tionis Christi est renatus, vnde & il-
lud efficitur, veterem hominem esse
eum, qui fide caret, quantumvis exis-
mīs, coram mundo donis clarus sit.

Porro duo loci Pauli, quorum al-
ter est ad Col: 3. Alter ad Eph: 4.
Definitionem regenerationis exhibent
formalem. Ad Col: quidem ait, Cum
exueritis veterem hominem cum fac-
tis suis, & indueritis nouum illum,
qui renouatur ad agnitionem, secun-
dum

13.
15

dum imaginem eius qui condidit ips
sum. Ad Eph: vero in hunc modum.
Vos non ita didicistis Christum si quis
dem ipsum audistis, & in ipso estis
docti, quemadmodum est veritas in
Iesu, ut deponatis secundum pristi
nam conuersationem, veterem homi
nem qui corrumpitur secundum con
cupiscentias mortis, renouemini au
tem spiritu mentis vestrae, & induas
tis nouum hominem, qui secundum
Deum creatus est, in iusticia & sanc
titate vera.

Ex his duobus locis colligitur de
finitio hæc, quod regeneratio sit re
paratio imaginis Dei in homine, hoc
est, conformitas & similitudo homi
nis cum Deo, ad quam primus homo
formatus erat, hanc Dei imaginem
Paulus collocat in iusticia & sanctitas
te vera.

Sed præter hanc definitionem tria
ex Pauli verbis colligere promptū est
Primum, quod hæc imago requirit
depositum

depositionem veteris hominis. Secundum, quod huius imaginis veluti materia sit agnitus Christi, atque ea non innatis, sed efficax, de qua etiam Iohannes in primæ secundo ita ait. Per hoc scimus quod cognouimus eum si mandata ipsius obseruamus, qui dicit, noui es tu, et mandata eius non seruat, mendax est, & in eo veritas non est, haec ergo agnitus fidem complectitur usitata synecdoche. Nam ubi non est fides ibi vera cognitio nullo pacto esse potest. Et ubi non est obedientia erga deum, ex fide prestita, nequaquam illic fides esse potest, sed fictum duntaxat illius Ldolum & mortuum simulacrum. Verum diligenter obseruandum est, quod Iohannes non dicat, per hoc sumus in eo uel eum agnoscimur, quia mandata eius obseruamus, sed per hoc scimus (ait), nos illum agnouisse, si mādata eius obseruamus. Ascenditur autem hic ab effectu ad causam, non contra. Nam bona opera nequaquam nos inserunt
Deo

15, 16

Deo, sed insitos gratiſq; iustificatos neſſario conſequuntur. Tertio ex verbiſ Pauli colligitur quæ pars hominis ſit primum ſpiritualis regenerationis ſubiectum, nimirum mens ipsa & ratio quam omnium primum oportet corrigi & cognitione lucis Christi per ſpirituſum ſanctum, illustrari. Hac refor- mata manu Dei, ſequitur mutatio in affectibus & voluntate, quibus etiam externa membra obtemperant. de qua re poſtea copiosius dicendū eſt. Hac te- nus de interna regeneratione dictū eſt quæ occulte fit, & peragitur ſine ex- terno ſymbolo, qua Adā poſt lapsum reſtitutus eſt, Abel, Seth, Enoch, Noe et alij ſac̄ti patres olim regeniti ſunt, & hodie quotquot naſcuntur filij Dei neſſario regenerantur. Nam Deus eo- dem modo cū in ſanctis patribus, tū in nobis ſalutem operatur. Nunc adi- cienda ſunt Tria dicta quæ videntur regenerationem baptismo alligare.

Dominus Iohann. iii. ait. Niſi quis
ex

ex aqua & spiritu renatus fuerit non potest introire in regnum cælorum. Ad Eph: 5. Christus dilexit Ecclesiā & seipsum tradidit pro ea, purgans eam lauacro aquæ in verbo. Ad Titum 3. Quando autem bonitas & Philanthropia apparuit seruatoris nostri Dei, non ex operibus, quæ sunt in iusticia, quæ fecimus nos, sed iuxta ipsius misericordiam saluauit nos, per lauacrum regenerationis, et renouationem spiritus sancti, quam effudit in nos opulenté, per Iesum Christum seruatorem nostrum, ut iustificati ipsius gratia hæredes fieremus iuxta spem vitæ æternæ.

Ex hisce locis aliud effici non potest, quam quod vis regenerandi sit solius spiritus Dei per Iesum Christū et quod hæc regeneratio representetur et efficiatur per baptismum, tanquam ordinarium instrumentum huius sanctæ nativitatis, Non quod sine baptismo, spiritualis regeneratione virtus

virtute spiritus sola fieri nequeat. Quare locutiones istæ, ex aqua & spiritu renasci, Deum purgare Ecclesiam lauacro aquæ, eundem saluare per lauacrum regenerationis, nihil aliud volunt, quam homines in baptismo recipere spiritum sanctum, qui regeneret, quæ regenerationis manat ex virtute mortis, sepulturæ & resurrectionis Christi, cuius virtutis applicatae efficax symbolum & pignus est baptismus, de quo idem licet nobis dicere, quod Paulus de circumcisione cui baptismus noster successit, dixit. Baptismus quidem prodest, si legem baptismi seruaueris, at si transgressor legis huius (quæ est in Christum recumbere, mori peccato, & viuere iusticiæ) fueris, baptismus tuus in sordes commutatur. Baptismus enim cordis in spiritu non litera, cuius laus non ex hominibus sed ex Deo. Hoc ita esse verbis Petri confirmatur, qui in prioris tertio ita ait. Cuius figuræ

B

respon.

respondens baptismus, nos quoque sal-
uos reddit, non abie^ctio sordium car-
nis, sed bonae conscientiae stipulatio ad
pud Deum, per resurrectionem Iesu
Christi. Hic Petrus cū dicit, non ab-
ie^ctio sordium carnis, satis ostendit,
nonnullis baptismum tantum litera-
lem esse, at ihs esse spiritualem, quorum
conscientia responsum habet apud
Deum, per resurrectionem Iesu Chri-
sti. Hec non a nobis dicuntur ad exten-
nuandam virtutem baptismi, quem
scimus organum Dei esse, & salutare
sacramentum, in quo Christus verē ad-
est, cuius corpus qui baptisatur ins-
duit, cuiusce sanguine conscientia eius
abluitur, a mortuis peccatis: Verum
discerno inter virtutem spiritualem
& externum symbolum, quo illa vir-
tus spiritualis confertur & obsignat-
ur. Etsi Cornelius credens, fide indu-
erat Christum, & accepto spiritu sanc-
to, ante collatum baptismum, verē
erat regenitus, & filius Dei, per fidem
effectus

19

effectus : nihilominus tamen idem be-
neficium illi collatum & consignatum
est per baptismum, in maius fidei in-
crementum. A postoli sufflante in eos
Christo, acceperunt spiritum sanctū,
eundem tamen postea sacramentaliter
acceperunt, vt visibili signo confirma-
retur inuisibile donum. Qui credit
in Christum alitur & sustentatur in
spem vitæ æternæ corpore & sanguis
ne Christi, veré tamen in sacra cœna
eisdem sacramentaliter fruitur, vt sint
pabulum & potus animæ.

Est illud in ceteris huiusmodi
Sunt ergo duo in sacramentis con-
sideranda, signum & res, vt supra
quoque dictum est. Signum sumi potest
sine re, & res exhiberi interdum sine
signo, vt in baptismo signum, ablutio
corporis per aquam, res vero est, ab-
lutio animæ per sanguinem Christi,
mortificatio veteris naturæ, & excis-
tatio noui hominis. Quod autē signū
interdum est inefficax, omni efficacia

B ij desti

destitutum fit hominum culpa, quæ
non naturam tollit sacramenti.

Hæc eo pertinent, vt non temeré
confundamus virtutem, quæ solius
Dei est, cum externis sacramentis,
quibus Deus vt organis vti consueuit,
nō quod sine illis nunquam agat, sed
quod ea sint ordinaria ipsius diuinæ
actionis organa.

Lofax regis. Ex his quæ hactenus dicta sunt
facile est colligere, quænam sint salu-
taris huius regenerationis notæ, qua-
rum Prima est vera Christi cognitio,
quæ non solum noticiam Christi, sed
etiam firmam in ipsum fiduciam com-
plectitur. Hæc est, inquit dominus,
vita æterna, vt te cognoscant verum
Deum, & quem misisti Iesum Chri-
stum. Et Paulus. In Christo Iesu neq;
circumcisio aliquid valet, neque præ-
putiū, sed noua creatura: Hi duo loci
collati sensum & vitam adeoque veris-
simam notam noui hominis docent
esse fidem in Iesum Christum, per cha-
ritatem

21
19

ritatem efficacem. Secunda nota regeneratis est duci spiritu Christi, quem admodum Paulus ait. Qui ducuntur spiritu Christi, hi sunt eius.

Tertia nota, quæ vnumquemque certificat est arrabo hæreditatis, qui est spiritus sanctus. Paulus enim ad Corinthios posterioris primo ita ait. Et dedit arrabonem spiritus in cordibus vestris. Et ad Galatas quarto. Quia estis filii, misit Deus spiritum filij sui in corda vestra clamantem Abba pater.

Quarta nota est assidua spiritus aduersus carnem pugna, & eiusdem spiritus victoria.

Quinta est pacientia sub cruce spei, quæ fidei coniuncta est, verus & germanus fructus. Hæ notæ nouæ creature certissimi sunt indices, & veluti noui fructus infallibiliter nouam monstrantes arborem.

Cæterum si placet ista breuius complecti, hæc noua creatura ex eo

B ij cognosc

cognoscitur, si fides sentiatur, si vis
domandæ carnis crescat, si timor Dei
& aliæ virtutes quotidie ex noua hac
arbore succrescant, vel breuius adhuc,
si gaudiū spiritus, de salute per Chris-
tum parta, efficaciter sentitur, & in-
de prompti sumus & alacres, ad præ-
standam Deo perpetuō obedientiam.
Periculose errant, qui cum noticiam
Christi & fidem iactant, nullos tamen
ædunt synceræ fidei fructus, sed du-
cuntur veluti bestiæ quocunq; vitiosæ
carnis libido rapit.

Atq; hæc de secundo membro par-
titionis nostræ sint dicta, nempe de
definitione, & veris nouæ creaturæ
notis. Nunc vt in partibus magis con-
spiciatur hæc salutaris natuuitas, par-
tes eius sunt nobis exponendæ & de-
clarandæ.

Sunt autem regenerationis partes
duæ, Mortificatio & viuificatio. Mor-
tificatio est communio & societas mor-
tis Christi, qua vitiositas naturæ castis-
gatur

gatur, crucifigitur & occiditur. Et
est duplex, Interior & exterior. Inter-
iorem Paulus interdum vocat crucifi-
xionem veteris hominis, vt cū ait Ro-
manorum 6. Vetus noster homo simul
crucifixus est etc. Hæc mortificatio ha-
bet fidem vitæ adiunctam. Iuxta illud
Si mortui sumus in Christo, credimus
quod & viuemus cum eo. Ut autem
hæc mortificatio ex virtute mortis
Christi proficiscitur: Ita in abnegatio-
ne ea est sita, quæ in vera contritione
sentitur, cum videlicet carni & concus-
piscientijs eius ita renunciamus, vt sta-
tuamus ex viuo fidei sensu, non ampli-
us iuxta carnis, sed iuxta spiritus im-
perium viuere: hanc abnegationem
dominus commendat suis sectatoribus
Lucæ 9. Si quis vult post me venire,
abneget semetipsum, & tollat crucem
suam, & sequatur me. Ad hanc &
Paulus hortatur suos Colossenses in-
quiens: Mortificate membra vestra
terrestria, &c.

B iiiij

An

An non Christus mortuus est pro peccato? Si ille pro peccato mortuus est, sicuti reuera est, cur nos iubemur idem mortificare? In peccato duo sunt, Morbus & reatus. Morbi vim ac veluti incendium iubemur extinguere, quod tum tandem poterimus facere, vbi Christum veré induerimus infracta fiducia in ipsum recumbentes: At reatum ipsum solus Christus tollit, in cuius locum succedit Christi iusticia credenti imputata. Iuxta illud. Eum qui non nouit peccatum, fecit peccatum, ut nos fieremus iustitia Dei in ipso.

Exterior mortificatio duo complectitur nempé patientiam sub cruce & temperantiam. Illa spei effectus est, hæc interioris mortificationis comes.

Porro huius mortificationis, quæ initium est regenerationis, hos habet gradus. Primus est, quod mentis errores de Deo, de prouidentia, de promissio-

missionibus & minis, adeoꝝ de ipsius
Dei natura, voluntate & cultu, cor-
rigat & prorsus iudicium carnis, &
totum eiusdem Phronema in rebus sa-
lutis extinguat. Est enim vt Paulus
ait, sensus carnis inimicitia apud de-
um.

Secundus quod motus aberrantes,
& affectus inordinatos reprimat, ac
veluti freno inhibeat, quos motus
Paulus eleganti similitudine membra
veteris hominis appellat: Nam vetus
homo hoc est, ratio & voluntas deprava-
tata; Perinde his motibus vtitur, ac
corpus suis membris vti consuevit in
actionibus suis.

Tertius, quod voluntatem auer-
sam refrenet, vt non amplius rebel-
lis & contumax sit aduersus Deum.

Quartus & vltimus, quod mem-
bris externis corporis imperet, vt
non postea, sicut antea fecerunt, pec-
catrici naturæ auscultent.

B v

Atꝝ

Atque hactenus de mortificatione
prima regenerationis parte, sequitur
altera, quam Paulus viuificationem ap-
pellat, quae quid sit, & quos habeat
gradus dicendum est.

Est itaque viuificatio, nouæ vitæ
manantis ex virtute resuscitati Christi
per spiritum regenerationis excitatio.

Noua autem vita dicitur quia est su-
per naturalis, nouæque creaturæ. Sic ap-
pellata, Primum vt distinguatur ab
vniversali vita, quæ motu duntaxat
& sensu constat, cuius etiam partici-
pes sunt bestiæ. Deinde etiam, vt dis-
tinguatur a vita humana, qua sumus
filii Adæ: Dicitur hæc noua vita etiam
gratiæ vita, quia gratis electis commu-
nicatur. Dicitur quoque vita Dei per
excellentiam, quoniam tunc proprié-
vit Deus in nobis, & nos fruimur
eius vita, cum spiritu suo nos guber-
nat. Dicitur & vita Christi Galata : 2.
Viuo autem non amplius ego, sed
vivit in me Christus. Quod autem
nunc

nunc viuo in carne, in fide viuo filij
Dei, qui dilexit me, & tradidit se ip-
sum pro me. Hic Paulus discernit vi-
tam qua corpus viuit animale, ab ea
vita qua Christus in nobis viuit.

Vivit autem Christus in nobis du-
pliciter, vna vita est quomodo partici-
patione suæ iusticiæ nos donat, vt
quando in nobis non possumus, in ip-
so accepti simus Deo. Altera vita est,
qua viuit in nobis Christus, cum nos
spiritu suo gubernat, sanctificat, atq;
actiones nostras omnes dirigit. Prior
vita ad gratuitam iusticiæ acceptatio-
nem, Posterior ad regenerationem, de
qua hic potissimum agitur, pertinet.
Neutra constare potest sine altera, tas-
met si diuersæ sunt. Vtraq; præterea
vita gratiæ dicitur, & est via ad vi-
tam gloriæ, de qua Paulus colosse-
sium 3. Et vita vestra abscondita est
cum Christo, in Deo, ubi autem Christus
appa-

apparuerit vita vestra, tunc etiam
vos cum ipso apparebitis in gloria.
Est autem imprimis obseruandum,
quod hanc vitam cum Christo in Deo
absconditam esse dicat, quibus verbis
significat nostram vitam extra perie-
culum esse, et si non appareat: Nam
& Deus fidelis est, ideoque non abne-
gabit depositum, nec fallet in suscep-
ta custodia, & Christi societas maios-
rem etiam num securitatem adfert.

Quid enim magis expetendum,
quam vitam nostram manere cum ips-
so vita fonte. Quare non est, quod
terreamur, si vndeque circumspicien-
tes vitam nusquam cernamus, spe
enim salui sumus.

Ex his quidnam, & qualis fit vi-
uificatio, quae regenerationis altera
pars est, liquet: Nunc huius viuifica-
tionis gradus considerandi sunt.
Nam ut vita, qua viuiscatur animans
habet suos, iuxta actiones animae, gra-
dus.

Ita

Ita vita, qua fideles viuunt, actus
osa est, ac suarum actionum (quas
pietas veluti anima regit) quosdam
gradus habet. ut igitur mortificatio-
nis gradus suprā constituimus quatu-
or, nempe mentis, affectuum, volun-
tatis & externorum membrorum
corporis: Ita hic quoq; (quia morti-
ficationis & viuificationis eadem est
relatio & proportio) eosdem con-
stituamus gradus, ut hæc viuificatio
cernatur in mente, in affectibus, in vo-
luntate & externis actionibus. Men-
tis viuificatio est, de qua Paulus E^s
phesiorū 4. Renouamini spiritu men-
tis vestræ. Hæc renouatio mentis in
eo sita est, ut deposita vanitate, mens
vera intelligentia rerum diuinarum,
de Deo, de cultu Dei, de salute per
Christum parta etc: ita sit illustrata,
& spiritu Dei certificata, ut non am-
plius mens nostra fluctuetur, & circū-
feratur quouis vento doctrinæ: Sed
iuxta

iuxta psalmum, nocte dieq; versetur in
lege dei, meditetur diuina, nihilq; ius-
cundius & antiquius habeat, quam to-
to vitæ suæ cursu in noticia doctrinæ
cælestis proficere.

Deinde affectus purgandi sunt, ne-
quid affectemus aut appetamus, quod
lege dei nobis vetitū est. Sanctus Ma-
ximus primo libro de charitate, pul-
cherrima similitudine affectuum im-
petus & incursiones describit his ver-
bis: Quemadmodū passerculus pede
alligatus, volare incipiens, in terram
funiculo detrahitur; Sic mens hominis
ad rerum cælestium cognitionem vo-
lare contendens, ab affectibus deduci-
tur, & in terram detrahitur. Quoni-
am igitur omnia, quæ iniuste atq; im-
probé fiunt, ab affectibus præsertim
ira, cupiditate & libidine oriuntur,
summo studio & conatu affectib⁹ re-
luctandum est, vt ita effrænis cohi-
beatur, vt cupiditas iniusta compesca-
tur

tur, utq; libido fæda refrenetur. Et
quia affectuum inordinatorum mater
est Philautia ipsa omnium prima iugis
landa est, & in eius locum euehendus
timor domini, qui fons omnium bo-
norum existit, veluti contra inordi-
nati motus, qui oriuntur ab ipsa phi-
lautia, omnium malorum sunt scatu-
rigines. Hic enim Dei timor facit, vt
ames quæ amanda sunt, expetes quæ
expetenda sunt, fugias quæ fugienda
sunt, læteris in rebus sanctis & salu-
taribus, tristeris, cum aliquid contra
Deum aut dilectionem proximi per-
petratum sit, irascaris vicis, speres
cum patientia hereditatem salutis
promissam. Breuiter efficit hic timor
Dei, vt sancte, iuste & modeste vitam
totam transfigas.

Deinde reprimit etiam inordina-
tos affectus vera poenitentia, abne-
gatio sui, ardens inuocatio sedula uerbi
diuini

diuini meditatio, in officio diligentia
sancta, sobria vita, rerum carentium
affectus fuga etc. Præterea quoniam
non cessant unquam affectus prauis
solicitare nos ad peccandum, etiam
postquam regeniti sumus, debemus
nos contra ipsos armare spiritualibus
armis, ut primis motibus fortiter oca-
curramus: Nam si affectui, ad bre-
uissimum tempus, locum feceris, mox
voluntatem secum trahit, ut ad asse-
cutionem perueniatur.

Adhæc in voluntate quoque cerni-
tur regenerationis vis, cum non am-
plius auersa est a Deo, sed quæ recte
mens iudicat, & cor pie affectat, ea
prompta complectitur voluntas, quā
voluntatem purgatam Eutaxia mem-
brorum corporis, ut illa quoque puri-
ficata appareant.

De partibus regenerationis satis
dictum est, & earum gradibus: Nunc
causarum ad spiritualem hanc rege-
nationem concurrentium distinctio
decla-

33.

declaranda est: Nam harum causarū confusio, maximorum errorum in to-
ta Ecclesiae doctrina fons est.

Cum ergo in scriptura sancta di-
cimur nunc a Deo nasci, nunc e spiri-
tu renasci, Interdum per verbum, non
nunquam per fidem, aliquoties per la-
uacrum aquæ, seu per baptismum,
Et interdum etiam per ministros E-
vangelij, diligenter harum locutio-
num rationes explicandæ sunt. Nam
nequaquam eodem respectu, sine con-
tradictionis implicatione, hæ locutio-
nes intelligi possunt. Quare ex causa-
rū diuersitate explicatio petenda est.

Primum itaq; recte dicitur, regen-
erat pater, regenerat filius, regene-
rat spiritus sanctus. Sicut enim Deus
pater creavit mundum, & Deus spi-
ritus sanctus creavit mundum: Ita
idem unus & æternus Deus, pater, fi-
lius & spiritus sanctus hominem pec-
cato mortuum regenerat, sed seruata
cuiuscq; personæ proprietate, hoc est,

C ut De-

ut Deus pater creauit mundum, per filium in spiritu sancto; Ita recte dicitur, Deus pater per filium, in spiritu sancto regenerat hominem. Pater enim autor & fons est, Filius medium & meritum, Spiritus sanctus vim suam exerit in homine, ac eum nouam creaturam efficit & conservat, Verum quia Deus ad id utitur sensibili instrumentis, ut sit regeneratione nunc verbo, nunc fide, nunc baptismo, nunc ipsis ministris tribuatur.

Verbum a Petro semen incorruptibile huius natuitatis nouae praedicatur, sicuti supra expositum est. Huius seminis vis ipse spiritus Dei est, qui in verbo praedicato est efficax.

Verum quia verbum praedicatum inefficax manet, nisi fidei fructum producat, qua fide Christus apprehenditur & possidetur, dicuntur credentes filij Dei esse, ut qui a Deo geniti sunt, Iohannes filios Dei praedicat fieri, qui Christum recipiunt, hoc est, qui firma

ma fiducia in eum recumbunt, ve-
rum eosdem mox non ex carne, &
sanguinibus, sed ex Deo genitos esse
dicit. Dignatur ergo adoptionis ho-
nore Deus eos, qui in filium credunt,
sed quos suo spiritu iam genuerat,
hoc est, quos sibi in filios formauit,
suos tandem esse declarat. Nam si fi-
lios Dei nos reddit fides, vnde ip-
sa nobis detur considerandum est.
Siquidem spiritualis seminis fructus
existit, quo semine Deus nos in vitæ
nouitatem regnabit. Proinde quod
efficit spiritus, hoc verbum offert, atq; idem fides receptum declarat, id quod
baptismus & figurat & obsig-
nat. Dicimur enim renasci per bap-
tismum, quando per spiritum renascis-
mur, qui spiritus nobis aspectabili
sacramento testatur, & obsignat re-
nascentiam, & ablutionem animæ, per
sanguinem Christi.

Sunt autem duo in baptismo con-
sideranda, signum & res. Signum est
C ij aqua

aqua & externa actio, Res est ablutio
 animæ persanguinem Christi, carnis
 mortificatio, & spiritus viuificatio si-
 cuti supra dictum est. Diligenter igis-
 tur ut inter signum & rem disting-
 uendum est, ne hæreamus in externo
 elemento: Ita rursus rem signatam a
 signo nequaquam diuellere licet. Quod
 autem saepe signum inefficax esse ap-
 paret, id sit hominum culpa, Nam
 ut verbum prædicatum, Ita sacramen-
 ta, quæ sunt veluti aspectabiles conci-
 ones, fidem requirunt, sine qua ins-
 efficacia manent.

Hic tamen hominum abusus &
 malicia nequaquam sacramenti naturam
 tollit. Ne igitur separemus quæ a do-
 mino coniuncta sunt, agnoscamus in
 baptismo spirituale lauacrum, amplecta-
 mur illud ut testimonium remissionis
 peccatorum & renouationis nostræ pig-
 nus. Ita tamen, ut relinquamus &
 Christo & spiritui sancto suum hono-
 rem, ut nulla pars salutis ad signum
 transfeſſa

transferatur. Iam de ministris dicendum est, qui etiam spiritualiter homines gignere dicuntur, Paulus enim. *1 Cor: 4*, aperté ait, In Christo Iesu, per Euangelium, vos ego genui, & ad Gal: 4. Filioli quos iterum parturio, donec formetur in vobis Christus. Idem Timoth: scribens, germanum eum filium appellat. Proprium quidē dei est, quemadmodum aliquoties iam dictum est, spiritualiter gignere & parere, Sed quia instrumentis ad id vtitur, ministro, & prædicatione, quod suum est, illis adscribit. Propterea quod cum hominis opera spiritus sui virtutem coniungit. Ne igitur hic confundentur causæ, tenenda est hæc distinctio.

Sine Deo minister, nihil possest, Imo organon est inutile, verum cum efficaciter, per ipsum, spiritus sanctus operatur, transfertur etiam ad ipsum laus & titulus agendi. Sed tunc non agitur quid per se, aut se-

C in orsum

orsum à Deo, valeat minister, sed quid
per illum agat Deus virtute immorta
lis seminis. Quia igitur virtute verbi
diuini (quod Petrus immortale eius
nouæ nativitatis semen appellat) li
beros Deo gignit, & eosdem eius
dem verbi lacte & cibo pascit, edu
cat, fouet, dicitur minister verbi pa
ter eorum, qui ipsum audiunt, &
spiritualiter gignuntur, Sed excellen
tia potentiae dei est, & non ministri,
apud quem semen hoc veluti thesa
rus in vase depositus est.

Cum igitur thesaurus non à vas
se commendatur, aut ab eo premium
mutuatur: sed à thesauro vas, ipse
minister hunc titulum & laudem ab
ipso verbo, cuius preco est, habet, &
non verbum ab ipso, hæc sint de cau
sis concurrentibus ad spiritualem
regenerationem dicta. Nunc quod
Quinto loco propositum fuit excus
ciendum est.

Etsi

Etsi autem unusquisque in seipsum descendens sentiat magnam infirmitatem, ad præstandum Deo verum obsequium, ac sæpe se carnis importunitate infestari experiat, adeo ut quæ non velit, ea agat. Sicut diuus Paulus iam iustificatus, & regeneratus de seipso conqueritur: Nequaquam tandem desperandum est, sed fiducia mediatoris animus fouendus & erigendus. Nam hoc opus Dei, quod est regeneratio, non eo, quo in nobis inchoatur die, simul etiam perficitur: sed paulatim augebit, & quotidianis incrementis ad finem perducitur. Nemo enim unquam repertus est, qui suam carnem penitus crucifixit, & se ita totum spiritus imperio subiecit, ut iam nulla sit peccati reliqua vis, quæ ipsum molestet. Nemo unquam inuentus est, qui ita spiritu iustificatus fuit, & se ita totum,

C iij a caro

ā carnis concupiscentiis vendicauit,
vt iam plenum spiritui imperium, si-
ne molestia, & quotidiana pugna, sit
relictum. Hoc testantur multi erro-
res in omnibus sanctis. Hoc testatur
omnium sanctorum precatio ipsis a
Christo domino commendata, qua
quotidianos lapsus deprecantur. Hoc
gemitus creber in electissimis Dei or-
ganis conuincit. Dauid grauissimas
suas tentationes habuit, & quotidiana
ignorantiae delicta deplorat : Ab
occultis meis munda me domine. Pau-
lus clamat, Infelix ego homo, quis li-
berabit me de corpore mortis huius.

Pugna Itaq̄ assidua manebit carnis
& spiritus, donec manendum nobis
est in hac mortalitatis conditione. Sed
quid hic faciendum est :

Primum. Si christianus es, opor-
tet in te signum apparere communis-
onis cū morte & resurrectione Chris-
ti, cuius fructus est, vt crucifixa sit
caro tua, cum omnibus suis concus-
piscen-

piscētūs, vt viuificatus spiritu, iam nouam vitam mediteris. Nec hæc communio ideo nulla est, si reliquias carnis viuere adhuc in te sentias, si spiritus plenum imperium non dum obtineat, adeo vt sine contumacia carnis, liberé feratur in Dei obsequiū, sed meditandum est assiduē eius augmentum, donec ad metam persuentum sit.

Deindé cum Paulo deploranda est hæc captiuitas, & pīs votis optandum, vt ab ea fœliciter tandem, iuxta voluntatem Dei liberari possis.

Tertio, Indies conandum est, vt maiora incrementa facias, & adolescas in Christo, vt cibo verbi Dei, & sacratissima cæna, corpore & sanguine Christi animam recrees & foueras. Nam vt inde alitur, ita etiam incrementa quotidiana capit.

Quarto, Non indulgendum est carni vnquam, sed statim tuborientes affectus proui iugulandisunt meditas-

C v tione

tione verbi Dei & oratione. Quem admodum Dauid iam post adulterium commissum in gratiam receptus & regenitus fecit. Iuxta illud, cor mundum crea in me Deus, & spiritum firmum innoua intra me, Ne proprias me a facie tua, & spiritum sanctum tuum ne auferas a me. Redde mihi laetiam salutis tuae, & spiritu spontaneo sustenta me, Hic Dauid regenitus iam petit incrementa, quae fieri non possunt, nisi intus nos mundificet spiritus Dei. Quemadmodum enim spiritu regeneramur: Ita eodem regeniti incrementa capimus, quod quomodo fiat tria spiritus Dei epipheta, quae hic a Dauide ponuntur declarant. Vocat enim eundem spiritum Dei primo loco firmum, Deinde sanctum, tum voluntarium seu spontaneum, Idque propter diuersos ipsius affectus in regeneratis.

Dicitur enim ideo hic spiritus firmus

fimus, quia nos firmos reddit, ne circumferamur quo quis vento doctrinæ, astu vel hominum vel diabolorum decepti: Sed ut constantes maneamus in verbo nobis tradito, nec unquam de benevolentia patris cœlestis qui nos in Christo charos habet, dubitemus. Deinde spiritus Dei sanctus dicitur a Davide, quia nos ut regenuit in nouos homines: Ita regenitos magis magisq; sanctificat, quo perpetuam sanctimoniam vitæ, moralumq; innocentia meditemur. Hunc sanctū spiritum petit David a se non auferri, hoc enim ablato, mox ruit homo in quævis scelera, prauis inhabitantis peccati concupiscentijs impulsus.

Tertio dicitur spiritus ultroneus, seu voluntarius, siue spontaneus, quia nos promptos et faciles reddit ad faciendum quod precipit Deus hæc enim spontanea obedientia, qua pluris facimus obedientiam erga Deum, quam omnia quæ. in mun-

in mundo sunt, certissimum ac plenissimum regenerationis testimonium est cui coniunctum est gaudium salutis, quæ a Deo est. Nam spiritus sanctus testimonium reddit spiritui nostro quod simus filii Dei & hæredes in Iesu Christo. Hinc exhortationes illæ Paulinæ: spiritu feruentes, Item spiritum nolite extinguere, & ad Timotheum: excita gratiam quæ in te est: Hæc dicta testantur quod postquam regeniti sumus, vires a spiritu Dei per gratiam instauratas habeamus, ut iam exerto pietatis, precibus & industria spiritum quo ferueamus in nobis ipsis excitare vel exitanti nos accommodare possimus. Nam ut igni iam succenso possumus ligna & foimenta supponere quibus magis ardet: Ita spiritus sanctus iam datus exercitio doctrinæ exhortationis, sumptionis cænæ dominicæ, assiduarum precum, meditationis in verbo Dei exercitari potest ut magis ferueamus qui autem

autem hoc exercitium negligunt, spiritum sinunt extingui.

Ex his quoque usus regenerationis facile intelligi potest, qui maxime in temptationibus cernitur. Solicitaris a carne, vt hoc vel illud, contra interdictum Dei facias. Hic cum Paulo responde: Si mortui sumus peccato quomodo viuemus in eo? Tentant te legis comminationes, quibus opponito Pauli dictum. Non sumus sub lege, sed sub gratia. Item nulla damnatio est ihs qui sunt in Christo Iesu. Sæpe suborientium affectuum molestiam sentis, qui spiritus imperium excutere conantur. At Pauli consilio hic obtempera, qui ait. Ne igitur regnet peccatum in mortali vestro corpore, vt illi obediatis in concupiscentijs suis. Tasmetsi enim peccatum in nobis residet, & sua promit edicta, per prauas concupiscentias, tamen nequaquam nobis nocebit, donec virtus sanctificationis emineat. Hæc enim nos veré esse membra

bra Christi testatur. Vexaris sub cruce, confugito ad pauli consolationem. Si cum illo patimur, cum illo quoque regnabimus. Si mortis tentatio te solicitat, huic medebitur pauli dictum, qui ait, nostra vita abscondita est cum Christo in Deo. Si metus extremi iudicij te turbat, consoletur te iudicis dictum. Qui credit in me non iudicabitur. Quomodo enim clientem suum patronus condemnaret? Breuiter ver sus huius sanctae regenerationis in eo consistit, ut iam securus de tua salute ea mediteris quotidie, cum pio voto, totam tuam vitam Deo approbandi, donec tandem resuscitatis corporibus, æterno fruamur Dei conspectu.

Porro finis regenerationis duplex est, propinquus, ut non amplius seruiamus peccato, sed iusticiae ita ut nostra vita, studia, actiones, eo destinentur ut toti in Christum transeamus quantum enim effecti sumus Christo similes, sumus renati, sed quo sumus illi
dissimiles.

dissimiles non sumus renati sed in nobis veterem hominem retinemus. Ultimus finis est ut recuperata imagine Dei, in omni æternitate Deum prædicemus, fruentes æterna vita, perfecta & æterna læticia, summa quoque delectatione, in æterna regni Dei hæreditate, in qua tandem erit absoluta spiritualis hæc regeneratio, ubi non amplius molestabimur vitiosæ carnis concupiscentijs. Nam corruptibile hoc induet incorruptibilitatem, adeo ut non amplius geramus imaginem primi Adami, qui est de terra terrenus: sed secundi potius, qui est ex cœlo cœlestis, ut conformes simus Deo in omni æternitate, Iuxta illud Iohannis in primæ tertio. Charissimi filij Dei sumus & non dum apparuit quid erimus, scimus quoniam cum apparuerit, quod similes ei erimus, quoniam videbimus eum sicuti est. Et omnis qui habet hanc spem in eo, purificat se, sicut ille sanctus est.

Huc

Huc & illud Pauli pertinet. Nos spiritu ex fide spem iusticiæ expectamus. Hæc expectata iusticia non est aliud quam conformitas nostri cum Deo, habitatio Dei in nobis, absoluta dilectio, breuiter, plena sanctificatio.

Hæc de regeneratione necessariō admonenda duxi. Nam cum nemo nisi regenitus possit intrare in regnum Dei, profectō operæ pretium est, regenerationis doctrinam bene cognoscere, ut sciatur quæ sit eius origo, quæ natura, quæ partes, quæ notæ & effecta, quæ ad illam causæ concurrunt, quæ eius incrementa, quis usus, qui fines, quæ deniq; eius consummatio. Hæc omnia, quantum licuit hoc tempore explanauimus, scripturis & exemplis illustrauimus, ut constet, quam sit necessaria sanctificatio in iustificatis. Nam quemadmodum credentes iustificantur sola fide, qua possidetur obedientia Christi, quæ nostra est iusticia; Ita iustificati donantur

tur spiritu sancto, ut Christus sit illis
quoque iustificatio, quod tum fit, quando
virtute mortis morimur peccato,
& virtute resurrectionis eiusdem no-
uam vitam meditamur, ac nos spiritu
Christi regi totos expetimus, sentien-
tes vim spiritus Christi in nobis, cum
non secundum carnem ambulamus,
sed secundum spiritum.

Hec doctrina regenerationis mon-
strat fontem, necessitatem ac verum
finem honorum operum. Paulus Rom-
6. Petrus primae primo & secundo.
Eccl Dominus ipse Iohan : 3. hinc tan-
quam ex fonte hauriunt Christiano-
rum debitum officium esse, bonis stu-
dere operibus, quo in hoc mundo ap-
pareant noui homines, ut qui renati
ex spiritu Dei, iam renunciarunt vete-
ri homini, cum concupiscentijs eius.

Necessitas ergo bene operandi est
consequentiæ. Nam qui regenitus est,
qui spiritu Dei agitur, qui fide viui-
ficatur,

ficatur, debet iam necessariō vitæ nouæ, quam viuit actiones ædere. Nam vbi apparent nullæ nouæ vitæ actiones, vbi nullus conspicitur fidei fructus, vbi motus spiritus nulli sentiuntur, Ibi planè nulla adhuc noua vita est, sed prorsus vetus homo, & vis peccati illic regnat. Proinde dicere, opera non esse necessaria, perinde est, ac si quis dicat, vitam animantis actuosaam non esse, Imo posse existere sine sensu & motu.

Hinc finis bonorum operum colligitur, nimirum, ut non amplius simus serui veteris hominis, sed noui homines effecti, Deo placere noua vita studeamus, ut homines conspicientes lucem nostram, hoc est, honestam & sanctam vitam, Deum nobiscum glorifcent.

Verum hic multi errores circa bona opera cauenda sunt, quorum præcipui sunt quinqꝫ.

Sunt

Sunt enim qui bonis operibus, in causis iustificationis, locum tribuunt.

Sunt qui tametsi in causis iustificationis opera non collocant, ea tamen necessaria ad salutem & vitam æternam prædicant.

Nonnulli supra modum, extenuant bené operandi necessitatem.

Quidam normam honorum operum, legem Dei siue decalogum in Ecclesiam Christi doceri nolunt.

Nec desunt, qui in locum operum,
quæ Deus mandauit, humana somni-
a substituunt, non sine maxima vnic
legislatoris Dei contumelia.

Hi errores breuiter confutandi sunt. Quantum autem ad primum genus errorum attinet, sciendum est, quod eius sint quatuor formæ, Philosophica prima, Pharisaica secunda, Tertia sophistica, Quarta & postrema nuper nata Osiandrica.

D ij Phi

Philosophicus error est, quem parit imaginatio philosophica de iusticia Philosophia enim non nouit iusticiam aliam, quam quæ est qualitas in homine, seu hexis reddēdi vnicuiq; quod suum est. Non intelligit hominem imputatione alienæ iusticiæ iustificari. At hic error apertissimis oraculis Dei refutatur, David aperte clamat. Domine ne intres in iudicium cum seruo tuo quia non iustificabitur in conspectu tuo omnis viuens. Et Paulus Rom 1. propter hoc, ex operibus legis, non iustificabitur in conspectu tuo omnis caro. Et ad Gala 3. Quotquot ex operibus legis sunt, sunt sub maledictione. Item ad Gal 2 Si iusticia est ex lege, Christus frustra mortuus est. Hoc Pauli dictum validum argumentum continet, contra eos qui distinguunt inter opera, ceremonialia & moralia, & concedunt hominem per ceremonialia opera nequaquam iustificari, & contra ea tantum paulum disputationem institutus.

stituisse, Cum ad Romanos, tum ad Galatas, contendunt, & interim moralia opera in causis iustificationis numerant, Imo illis solis iustificari homines docent. Nam si homines iustificantur moralibus operibus, sequetur idem absurdum, nimirum, Christum frustrá mortuum esse. Ideo Paulus dixit. Si iusticia esset ex lege, vel tota, vel ylla eius parte, Christus frustra mortuus est. Præterea iusticia Christiana est obedientia solius Christi, sicuti Paulus apertissimè testatur ad Rom: 5. Sed Christi obedientia nequaquam est nostra operatio. Igitur iusticia qua iustificantur coram Deo, nullo pacto in nostris operibus posita est. Est igitur eorum dogma manifeste falsum, qui hominem operibus iustificari, philosophicè contendunt, iustificatione vitæ. Verum ad huius iustificationis declarationem, operum requiri iusticiam, hoc est, inchoatam obedientiam requiri, cum Iacobo agnoscimus.

D ij

Secund

Secunda forma erroris eorum qui opera inter iustificationis causas pos-
nunt, Pharisaica est, quam describit Paulus ad Rom: 10. et simul confitat. Pharisei enim fide & operibus simul constare dicunt iusticiam, qua coram Deo iustificatur impius. Hæc forma admodum speciosa & plausibilis vide tur. Dicunt fidem iustitiae initium esse, & opera eiusdem complementum, Quorum errorem confutat paulus his rationibus, Rom: 10. Testificor enim il- lis, quod zelum Dei habent, sed non secundum scientiam. Ignorantes enim Dei iusticiam, & propriam iusticiam quærentes stabilire, iustitiae Dei non subiecti fuerunt.

Finis enim legis christus in salutem omni credenti. Hic paulus reiectionis iudæorum causas ponit, nempe quod voluerint & suam iusticiam, quæ est ex lege, & Dei iusticiam quæ est ex fide con-

de coniungere. Deinde Rom: ii. Si gratia non ampli^o ex operibus, alioqui gratia amplius non est gratia. Si autem ex operibus, non amplius ex gratia. Alioqui opus non amplius est. Hic paulus Primum duas ponit propositiones immediate contrarias. Si ex operibus est electio & salus, non est ex gratia. Si ex gratia non ex operibus. Sentit igitur paulus iusticiam, qua Deo accepti sumus, non conflatam esse ex fide et operibus tanquam partibus seu causis, cum debitum & donum ita repugnant, ut neutrum de altero, nec ambo de tertio dici possunt. Aut igitur fide sola seu gratia iustificamur & saluamur, aut operibus. Sed operibus non iustificari quemquam, Paulus in eadem Epistola, capitibus, Tertio, Quarto & Quinto apartissimè ostendit. Deinde si iusticia christiana constaret fide et

D*iiij* operis

operibus simul, inepta erat argumentatio Pauli, Rom : 4. operanti merces non imputatur secundum gratiam, sed secundum debitum. At credenti in eum qui iustificat impium, imputatur fides eius in iusticam. Hic Paulus duas iusticæ formas ponit, quæ simul stare non possunt. Nam habent contrarias causas, fidei enim iusticia qua iustificatur credens, imputatur & gratia donatur. Sed operum iusticia nequaquam est gratuita. Præterea si una pars, fidei, altera pars operibus, in iustificatione hominis tribuenda esset, duo sequerentur absurdia. Vnū quod promissio fieret incerta, quæ certa esse debet. Alterū, quod Christi satisfactio non satisfecerit, nisi stabiliretur nostris operibus. Quare Augustini dictum amplectamur, qui dicit, gratia est nullo modo, nisi gratuita omni modo.

Sophistica forma quam tertio loco, in primo genere posui, admodum est tor

est tortuosa, nec se eodem modo ha-
bet: sed serpentis instar in multas
species & catastrophas se torquet.
Nam sophistæ ut illudant veritatem
Dei, varias sine verbo Dei, excogitant
distinctiones, quibus veritati tenebras
offundere conantur. Quidam com-
menti sunt opera, quæ vocarunt me-
rita de congruo, digno & condigno,
quidam adminicula iusticiæ in antece-
dentibus, coniunctis & consequenti-
bus operibus statuerunt. Nonnulli
his non contenti, supererogationis fig-
menta excogitarunt: Atq[ue] alij alia
monstra pepererunt, priusquam au-
tem quid sibi velit meritum congrui,
digni & condigni, exponam quasdam
demonstrations colligam quæ omnia
merita humana in genere, euertant,
ut sophistica ista figura sponte cor-
ruere videantur.

Prima, Iusticiam consequimur per
remissionem peccatorum, at hæc dos-
num Dei Rom: 3. Igitur non est nos-

D v   stri

stri meriti. Nam meritum & donum contrarias causas habent.

Secunda. Si iusticia esset ex meritis operum, non exclusa esset gloriatio, at hæc exclusa est. Rom: 3. Igitur ex meritis non est iusticia. propositio probatur, quia tantum gloriationis quilibet haberet quantum meritorum.

Tertia. Quicunq� operatur, accipit mercedem non ex gratia, sed ex debito. At qui fide iustificatur, accipit iusticiam ex gratia, non ex debito: Igitur non ex nostris meritis pendet iusticia. Roma: 4.

Quarta. Quemadmodum per insobedientiam vnius hominis peccatores sunt multi constituti: sic per obedientiam vnius multi constituuntur iusti. Rom: 5. Quis igitur non videt excludi meritum?

Quinta. Quod impossibile erat legi, eo quod per carnem infirmabatur hoc prestitit Deus, misso filio in similitudine

tudine carnis peccati, & pro peccato,
damnauit peccatum, vt in nobis iustis-
ficatio legis impleretur. Rom: 8. Igi-
tur impletio legis non est in nobis sed
quod Christo proprium est, nobis im-
putatur, quare penitus omnia exclus-
duntur merita.

Sexta. Si per legem est iusticia,
Christus frustra est mortuus: Eset sa-
ne per legem, si ex meritis esset. Qua-
re cum lex excluditur a iusticia, meri-
ta quoque excludi necesse est.

Septima. Paulus ad Philip 3. Ita
ait de seipso, verum quae mihi lucro
erant, ea existimauit, propter Christum
iacturam, quinetiam omnia existimo
iacturam, propter eminentiam cogni-
tionis Christi Iesu domini mei, prop-
ter quem omnium iacturam feci, &
existimo reiectamenta esse, vt Christo
lucrificiam, & inueniam in ipso, non habes
meam iusticiam, quae ex lege est, sed quae
est per

est per fidē Christi. Hinc duo coliguntur, non posse stare iustitiam legis, ut partem aut causam, cum iusticia fidei. Deinde longe aliam esse fidei, quam legis iusticiam. Quare cum ex meritis dicitur iusticia christiana esse, mera est insania. Hæ demonstrationes et si satis omne meritum, quocumq; tandem nominetur nomine, destruunt: Tamen Sophisticam distinctionem supra notatam, definitionibus illorum abhibitis, adiungam & refutabo: Vocant itaq; meritum congrui, in quo peccator dicitur gratiam mereri, dum ad gratiam se disponit. Siue quo impius meretur in gratiam recipi, quando facit quod in se est, & hoc tribuunt illis operibus quæ reuera non merentur salutem ex sua natura, nisi quantum ex bonitate Dei illis promittitur, rigore & acerbitate iuris remissis, & definiunt ea esse morales actiones, quæ a multis fiūt ante iustificationē, hoc ergo meritum non renatis, sed inimicis Dei tribu-

tribunt. Quod etsi supra in destrucciōne meriti in genere refutatum est, in specie tamen hisce Quatuor rationib⁹ refellitur. Prima, ante regenerationem sumus filij iræ, & non percipimus ea, quæ sunt spirit⁹ Dei. ad Ephes. 2. Et i ad Corinth. I. Tales quæso quid mereri nisi mortem possunt?

Secunda. Non conuersus viuit secundum carnem, quia spiritu destituitur, iam sensus carnis inimicitia est, coram Deo. Quid ergo inimicitia merabitur nisi damnationem?

Tertia, ante regenerationem sumus malæ arbores, quæ iuxta sententiam Christi, non possunt, nisi malos producere fructus, ubi ergo meritum congrui?

Quarta, impossibile est placere Deo sine fide, & quicquid non est ex fide peccatum est. Proinde cum non regenitus fidem non habeat, atq; ideo Deo non placeat, quale quæso congrui meritum habere poterit?

Merio

Meritum digni iuxta sophistas est,
in quo vir iustus pro alio orans mere-
tur exaudiri. fateor ego sané, virum
fide iustum efficaciter pro alio orare
posse, quia & mandatum & promissi-
onem habet, sed ipsum sua dignitate
quicquam mereri pernego. Non enim
in suo nomine quicquam petit iustus,
sed in nomine Christi precatur & ex-
auditur, iuxta promissionis verbum,
quicquid petieritis patrem in nomine
meo hoc dabit vobis.

Meritum ex condigno est, cuius
causa omnino debetur merces, seu est
meritum pro quo exigitur præmium
ex debito. Hoc ascribunt operibus
quæ a p̄hs fiunt post regenerationem.
Porro hoc debitum duplex faciunt,
pacti & rigoris iusticiæ. Verum quic-
quid ex pacto p̄hs promittitur, mer-
cedis quidem nomine promittitur,
quæ est compensatio obedientiæ seu
crucis, sed meritum nusquam in scrip-
tura

tura inuenitur. Huc accedit quod ad meritum condigni requiratur proportionio æqualitatis meriti ad præmium. Lucæ 17: sic ait dominus. Cum omnia feceritis quæcunq; præcepta sunt vobis, dicite inutiles serui sumus. Esai: 64. Quasi pannus menstruatæ, vniuersæ iusticiæ vestræ. Et Rom: 8. Non sunt condignæ passiones huius temporis, ad futuram gloriam quæ ruelabitur erga nos.

Iam eorum quoq; errores facile diluuntur, qui opera antecedentia fidem, coniuncta cum fide, & eandem consequentia in causis vel partibus iustificationis collocant. Si antecedentia fidem opera requiruntur ad iustificationē, aut bona aut mala requiruntur. Mala autem nequam requiri, in confessō est. Nulla autem bona sunt, Si Christo credimus, qui ait, non potest mala arbor bonos fructus edere.

edere. Et quicquid ex carne natum
est, caro est. Nec coniuncta requirun-
tur, ut partes aut causæ ad iustificati-
onem. Quia Paulus de reiectis iudæis
ait: volentes stabilire propriam iustici-
am, iusticiæ Dei non fuerunt subiecti.
Huc facit integra disputatio Pauli in
Epistola ad Rom : Itē ad Gala; 2. 3. 4.
capitibus. Præterea consequentia ope-
ra non requiri ad iustificationem, ex
eo patet, quia tum effectus esset sua
causa prior, aut pars suo toto posteris-
or, quo nihil absurdius fingi potest.
Peræqué absurdum est, quod dicunt,
bona opera esse formam iusticiæ, quia
fides per charitatem agit, & fides sine
operibus, a Iacobo mortua dicitur.
Quasi verò vel corpus animæ forma
propterea dici debeat, quia anima per
corpus agit, vel fides vera possit sine
operibus esse , quam cum Iacobus
mortuam sine operibus facit, ex eoru
hypothesi loquitur, qui noticiam histo-
riæ nudam pro viua, & efficaci fide
iactas

iactarunt, cum tamen eius vis non
conspiciebatur in externis moribus.
Horum errorem confutat Iacobus.
Porro illi, qui supererogationis opera
iactant, hac refutantur demonstratio-
ne. Quæcunq; opera sub lege Dei com-
prehenduntur, falso vocantur supe-
rerogationis. Nam omnia sunt debita
iuxta illud, quod scriptum est. Cum
omnia feceritis, quæ præcepta sunt,
dicite, inutiles servi sumus, quod des-
huimus facere fecimus. At qui nullum
opus bonum est, nec Deo acceptum,
quod lege Dei comprehensum non sit.
Sunt enim duo ordines honorum ope-
rum. Aut enim ad Dei cultum, aut
ad charitatem proximi referuntur.
Nullum autem ad Dei cultum perti-
net, quod non continetur sub hoc cap-
ite, dilige dominum Deum tuum.
Et nullum etiam officium est charita-
tis, quod non requiratur illo præcep-
to. Dilige proximum tuum sicut te-
ipsum. Cum ergo isti opera superero-

E

gatis

gationis vocant opus consilij, vel quod
fit ultra id quod quis debet satis ostendunt
hac sua definitione, quod nec
sub cultu Dei, nec sub charitate pro-
ximi continetur illud opus, quod illi
supererogant. Quod autem Samari-
tani dictum ad hospitem huc torque-
ant, violenter faciunt. Non enim vas-
let alegoria, ubi facem apertæ scriptu-
ræ non sequatur.

Quod autem Paulus abstinuerit
a stipendio, quod licuisset, iuxta ordi-
narium pastorum vocationem acci-
pere, in eo nibil facit Paulus, quod
non debuerit, debuit autem, quantum
in se fuit cauere offendiculum, quod
& vera Dei dilectio & charitas pro-
ximi requirit. Quare non est, quod
facto Pauli suum stabiliri errorem exis-
timent.

Iam ad sententiam Osiandri ve-
niamus, qui iusticiam Christianam
dicit esse essentialem Dei iusticiam in
nobis

65
rod
ten
nec
ro-
illè
ari-
que
vas
otu-
terit
ordi-
acci-
uod
tum
uod
pro-
uod
exis-
i ve-
nam
m in-
nobis

66 42
nobis cum tamen apertissimis Pauli
verbis constet, eam iusticiam, qua ius-
ti sumus coram Deo, non esse aliud
quam obedientiam Christi. Sic enim
ait Paulus Rom: 5. Per obedientiam
vnius iusti constituentur multi. Obe-
dientiam intelligit Paulus, ut seipsum
interpretatur Philip: 2 Qua humilia-
uit seipsum, & factus est obediens us-
que ad mortem crucis. Hanc Christi ius-
ticiam seu obedientiam dicit Paulus
imputari credentibus. Ergo non est
illis vel inhærens substantia vel quali-
tas, qua formaliter homo sit iustus.
Quare firmiter tenenda est hæc assevera-
ratio, quod iusticia Christiana sit obe-
dientia filij imputata credenti. Ve-
rum interea & hoc tenendum est,
quod scriptura triplicem iusticiam
nobis commendet, quarum Prima
fidei est, qua consistimus coram Deo
& hæc est perfecta, ut Christi obe-
dientia est perfecta. Nec minuitur aut
E. ñ auge-

augetur decremento aut incremento fidei. Nam hanc plenā habuit & Magdalena & Petrus, tametsi petri fides fuit multo illustrior.

Alia est iusticia, quæ dicitur inchoatio obedientiæ, seu nouitas vitæ, quam vulgō bonæ conscientiæ iusticiam appellare solemus. Hæc non opponitur iræ Dei, quia non est perfecta legis obedientia, sed solomodo sanctificationis in credentibus initium est.

Alia est iusticia quam non consequimur in hac mortali vita, sed eam expectamus de qua Paulus ad Galatas. Nos spiritu ex fide spem iusticiæ expectamus. Et Iohannes in Primæ tertio. Charissimi filij Dei sumus, & nondum apparuit, quid erimus. Scimus quoniam quando apparuit, similes erimus, quoniam videbimus eum sicuti est, & omnis qui habet hanc spem, in eo purificat se, sicuti ipse sanctus est. Hæc proinde iusticiæ erit conformitas nostri cum Deo, habitatio Dei in nos.

7.
fi
g
des
ip
10.
x,
tit
pa
ec
nc
est.
ise
am
ala
ciæ
ter
on
nus
sei
si
em,
est.
mi
Dei
no

58. 43
in nobis, plena fruitio Dei, absoluta
dilectio.

Quamquam autem fatendum est,
corda credentium esse templa spiri-
tus sancti. Et Christus dicit Iohan-
ni: 14. Si quis diligit me, sermonem me-
um seruabit, & pater meus diligit
eum, & ad eum veniemus & man-
sionem apud ipsum faciemus: Ta-
men ex eo non sequitur, hanc habi-
tationem Dei, in nobis, esse iusticiam,
qua consistimus coram Deo, sed est
præsentia diuina, in nobis per quam
magis magis renouamur, & con-
solationem sentimus, ac vitam æter-
nam inchoamus. Nam si hic homines
iustificarentur iusticia essentiali, non
esset descremen inter iusticiam, qua in
hac vita sumus iusti, & eam, qua
conformes erimus Deo, in omni eter-
nitate. Sed Paulus manifeste discer-
nit inter hanc & illam, Nam fidei ius-
ticiam dicit, nos nunc in hac vita
Domini habere,

habere, sed expectare aliam iusticiam,
qua similes Deo erimus, quæ similitus
do inde emanabit, quod videbimus
eum, sicuti est. Hæc sint dicta de ïs,
qui bonis operibus in causis iustifica-
tionis locum tributunt. Nunc ad se-
cundum errorum genus transeamus.
Sunt enim, qui tametsi in causis iustifi-
cationis bona opera non numerant,
ea tamen necessaria ad salutem & vi-
tam æternam prædicent. Quanquam
autem opera omnino necessaria esse
in conuersis, ex dictis manifestum est,
tamen diligenter cauendum est, ne ita
necessitas doceatur, ut videatur ne-
cessitas salutis consequendæ in operis
bus statui. Nam dicere, opera necessas-
ria ad salutem & vitam æternam, mo-
do proprietas sermonis seruetur, est
dicere, opera causas & merita salutis
esse. Verum huius propositionis autor
id nequaquam voluisse videtur. Sed
hoc potius, vidi frigere studium bene
operandi inter homines, quemadmo-
dum

69
m,
tua
nus
ns,
ca
se
us.
isti
nt,
vi
am
esse
est,
ita
ne
eri
ssa
mo
, est
utis
itor
Sed
bene
no
lum

70

44

dum & Iacobus suo tempore, at cum
huic malo mederi vellet, opera omnis
no ad salutem & vitam æternam ne
cessaria defendere cœpit : cum tamen
ista hyperbole nihil aliud voluerit au
thor eius propositionis, pius & doctus
quam opera necessariō cohærere fidei,
sine qua nemo saluatur, & consequi
tur vitam æternam. Quæ sane senten
tia verissima est, fieri enim non potest,
vt fides destituatur bene agendi stu
dio. Etsi autem hanc sententiam &
interpretationem libenter cum illo re
cipimus, tamen istam loquendi ratio
nem omnino reñcimus, nec volumus
cū illo dicere, opera esse necessaria ad
salutem & vitam æternam. Cur autē
ab ista propositione abstinendū esse iu
dicamus, grauissimas habemus causas,
quarum prima est, quod illa propo
sitio propriissime accepta pugnet cum
fundamentis ac primis axiomatis fidei
nostræ. Quare vt falsa : Ita omnino
absurda.

R. 13

71.

absurda & fugienda est. Nam illud
proprié necessarium ad aliquid dici-
tur, quod est propria & necessaria
causa alicuius, ut sit. Iam autem ex
Paulo constat, quod opera hominum
nec sunt causæ salutis, nec vitæ æternæ.
Paulus enim Ephesorum 2. de salute
ita ait. Gratia saluati estis per fidem
(& hoc non ex vobis, Dei donum est)
non ex operibus, ne quis glorietur. nec
dubium est, quin Paulus totius no-
mine omnes eius partes complectatur.
Cum igitur salutem nominat, non so-
lum iustificationem sed etiam glorifi-
cationem intelligit, quæ duæ salutis
partes sunt.

De vita æterna ita ait Paulus Rom: 6
Donum Dei est vita æterna in Christo
Iesu domino nostro.

Secunda causa est impro prietas.
Nam cum ex priori causa constet, pro-
prié non posse accipi illam propositi-
onem, fugienda est tanquam impro-
pria.

Et fi

71.
ud
ici-
ria
ex-
im-
iae.
ute
em
st.)
aec
noa-
tur
so-
ifi-
itis
n:6
sto
ob
as.
pro
iti-
ro-
t fi

72 45
do Et si autem multæ sunt locutiones in scriptura & in sanctis patribus figuratæ, tamen omnino impropriæ descendæ non sunt. Non enim impropriæ sunt, quo ad verum intellectum attinet. Nam sunt veluti picturæ orationem aliquo tropo aut schemate orantes.

At hæc oratio, opera sunt necessaria ad salutem, & vitam æternam, cum nullo tropo excusari possit, quin secundum verum intellectum, impropria sit, merito fugienda est.

Tertia causa est periculum in ruidoribus. Nam hæc propositio a ruidibus audita, tanquam brevis gnoma retinetur, ac ita in desperationem hominem legis comminationibus tentatum facile adigit. Quare ne quis periclitetur hac noua loquendi forma deceptus, periculi ratio merito habenda est.

Quarta causa est quod hæc locutio proprié accepta consolationem

E v

Euan-

Euangelium tollit, & non parum ob-
scurat beneficium mediatoris, cuius
solius merito & virtute saluamur &
vitam consequimur æternam.

Propter has causas, profuerit ab
ista loquendi forma, falsa, impropria,
periculosa & quodammodo in sanguis-
nem mediatoris contumeliosa, si mo-
do orationis proprietas seruetur. Cum
igitur propter enumeratas causas, au-
tor huius propositionis ab ea iam ab-
stineat, à fratribus admonitus, merita-
tō laudandus est, vt qui animaduerso
periculo, pluris salutem Ecclesiæ fece-
rit, quam vt eam aliqua impropria &
incommoda loquendi ratione offens-
deret.

Tertius error sequitur, qui eorum
est qui nimium extenuant benē ope-
randi necessitatem, cum ex scriptura
necessitas benē operandi multiplex
colligi possit, vt est conuersionis & re-
generationis; Deinde necessitas man-
dati

73.
b-
ius
&
ab-
ia,
ui-
no-
im
au-
ab-
ri-
rso-
ce-
&
en-
um
pe-
ra-
lex
re-
an-
lati

74
dati Dei, cultus debiti Deo, fidei re-
tinendæ, & vitationis pœnarum.

Necessitas conuerisionis inde com-
probatur, quod dominus apud pro-
phetam dicat, Viuo ego, nolo mor-
tem peccatoris, sed ut conuertatur,
& viuat. Hic coniungit dominus con-
uerisionem & vitam qua viuificatur
conuersus ad Deum per veram pœni-
tentiam: Nam cum fit conuersio, si-
mul viuificatur homo fide, per spiri-
tum sanctum, quæ viuificatio nunquā
a conuersione separari potest. Nec
hæc viuificatio aliud est, quam incho-
atio nouæ vitæ (cuius vitæ actiones
sunt opera legi Dei congruentia)
noua lux, sapientia, iusticia, & reno-
vatio imaginis Dei in nobis. quis non
videt, hanc conuerisionis & regene-
rationis necessitatem maximam esse,
ut merito culpandi sint, qui nimis le-
uiter de bené operandi studio docent
& contionantur. Deinde cogitetur
necessitas

75

necessitas mandati, quæ est, quod Deus
obedientiam erga suam legem serio
& sevère mandat in præceptis, inquit,
meis ambulate. Et Paulus. Hæc est
voluntas Dei. Sanctificatio vestra.

Huc accedit necessitas cultus debiti
Deo. Rom: 8. debitores sumus Dei
non carnis. Non enim nostri iuris sum
mus sed eius qui redemit nos suo sanguine.

Quarto loco cogitetur necessitas
fidei retinendæ. Si quis inquit Paulus,
suum & maximè domesticorum cuius
ram non habet, fidem abnegat & est
infideli deterior. Et rursus, Militia mi
litiam honestam, habens fidem & bo
nam conscientiam, quarum neutra re
tineri potest, dum quis sciens & volens
in peccata ruit.

Postrema necessitas est ut vi
tentur pænæ, iuxta illud Davidis.
propter iniquitatem corripis filios ho
minum. Huic multiplici necessitati ac
cedunt duxæ aliæ grauissimæ causæ,
nempe

nempe dignitas & præmium. Dignitas in hoc sita est, quod homo conversus, factus sit noua creatura, nempe filius Dei. Iuxta illud, dedit dignitatem hanc, ut filii Dei fierent, quanto credunt in illum. Quanta queso dignitas, quod credentes sint templum spiritus sancti viuentis, quod Christus in ipsis habitat, per fidem, quod pater filius & spiritus sanctus ad illos veniant, & in eis mansionem sibi deligantur. Contra perpendendum est, quantum sit scelus, filios Dei imaginem hostis referre, quantum periculum sit templum Dei Sathanæ fætore conspurcere ac prophanare, quam denique immagine sit, Deum e suo hospitio exturbare. Quare filios Dei decet imitari cælestem patrem, qui dicit. Sancti estote quia ego sanctus sum, hinc Paulus dicit nos vocatos ad sanctificationem non ad immundiciem.

Altera causa est præmium, hoc est compensatio pacientiae & obedientiae creden-

credentium. Quod sane præmium
non datur, propter operis in se qua-
litatem, sed propter paternam cle-
mentissimi patris promissionem eamq;
gratuitam.

Deinde ad acre bené operandi
studium inuitabunt nos promissiones
diuinæ, quæ bonis operibus passim
in scripturis adhiciuntur. Etsi enim bo-
na opera piorum sunt & debita ser-
uorum officia, & multis modis, omis-
sione & commissione contaminata:
Tamen deū ihs promissiones, ob multas
adiecisse causas sciendum est, quo ma-
gis exitemur ad bené operandi stu-
dium: Causæ autem precipuae cur
Deus bonis operibus paternas suas
promissiones adiecerit, quinq; nume-
rari posunt. quarum Prima est, vt
sint testimonia prouidentiæ Dei, vult
enim Deus nos scire, & bona corpo-
ralia, res esse ab ipso creatas, & non
casu spargi, sed ab ipso, Ecclesiæ da-
ri & conseruari. Iuxta dictum.

Ipse

ipse est via tua, & longitudo dierum
tuorum, in diebus famis saturabun-
tur. Diuites esurierunt, timenti au-
tem Dominum non deerit ullum
bonum. Esurientes implevit bonis, &
diuites dimisit inanes.

Secunda ut sint testimonia, quod
Deus velit etiam in hac vita seruare
Ecclesiam. Quare Paulus i Timoth
4. inquit, Pietas habet promissiones
præsentis vitæ & futuræ, Quia enim
vult Deus immensa sua bonitate, col-
ligere Ecclesiam, propter filium me-
diatorem, seruat hunc naturæ ordi-
nem, secundat terram, ut alat Eccle-
siam in hac vita. Et cum propter
Ecclesiam ceteros pascat, nos qui ci-
ues Ecclesiæ sumus, precipue gratos
esse decet.

Tertia, quia vult Deus, necessi-
tatem corporalem esse commonefa-
tionem de fide, invocatione, spe, gra-
tiarum

79

tiarum actione, Ideo promissiones edidit, & quidem vult hæc ipsa bona fide peti & expectari, & in hac petitio[n]e & expectatione, fidem, spem, patientiam & cæteras virtutes crescere.

Quarta. Ut sint commonefactio[n]es de promissione gratiæ. quia fidem quæ agnoscit filium & accipit reconciliationem, oportet semper præluteare in petitione corporalium rerum, & quidem propter filium, ceteræ promissiones edite & rate sunt. Hæc omnia comprehenduntur in dicto, quicquid petieritis patrem in nomine meo dabit vobis.

Quinta. Quia Deus vult nos utrumq[ue] scire, & Ecclesiam cruci subiectam esse, & eandem inter ipsa pericula mirabiliter seruari in hac vita, contra furores diabolorum & impiorum hominum, qui perpetuo se Ecclesiæ Christi, quæ admodum exigua est in hac vita, se opponunt, quam Deus nihilominus mirabiliter seruat,
ut vni-

ledis
a fi-
titia-
pas-
ere.
tio-
dem
con-
uces
n, &
pros
Hec
sto,
nine
tab
v-
uba-
pea-
ita,
ipi-
Ec-
gua-
am-
rat,
ni-

vt vniuersa admiranda, Ecclesiæ conseruatio, & omnes miraculosæ liberationes sint testimonia præsentia Dei in Ecclesia, vt dicitur Numerorum 14, vt sciant Ægypti, quod tu Domine sis in hoc populo. Iosuæ 3, scietis quod Dominus Deus in medio vestri sit. 1 Reg: 17 vt sciat omnis terra quod sit Deus in Israel, Esaia 37. Ecce nunc Domine Deus salua nos de manu Senacherib, vt cognoscant omnia regna terræ, quod tu solus sis Dominus.

Atq; hæc dicta sunt aduersus erorem eorum, qui nimium extenuant bené operandi studium, & importunis hyperbolis in multis augent securitatem carnis quibus opponamus necessitatem bené operandi, causas & promissiones, quæ sine grandi sacrilegio contemni non possunt. Iam ad Quartum errorem accedamus, qui est eorum qui normam bonorum operum, legem Dei siue de-

E calogum

calogum reñciunt, asserentes ipsum ad
renatos minimé pertinere, quorum er-
ror apertissimis scripturæ testimonij
refellitur.

Primum itaq; cum decalogus ni-
hil aliud sit, quam certa, immota, & ex-
pressa Dei volūtas, perpetuaq; iusticie
norma, qua clarē & perspicuē com-
prehenditur & promulgatur, quid ius-
tum & iniustum sit, & quid Dei cul-
tores perpetuō agere aut omittere de-
beant, magnus furor est, hanc iusticiæ
diuinæ normam abh̄cere. Tametsi au-
tem, per Mosen, certo tempore, deca-
logus est promulgatus: Tamen mani-
festum est legem ipsam ab ipsa mundi
origine patefactam fuisse. Nam & ipsi
patriarchæ, qui ante Mosen vixerunt,
Verum Deū coluerunt, Idololatriam
damnantes, parentes honorandos esse
docuerunt, prohibuerunt cædes, libi-
dines, furtæ, & prauas cupiditates,
quæ omnia decalogi præceptis, tam-
quā aptissima Epitome continentur.

Nec

50

Nec alio modo vult Deus coli a populo noti Testamenti, quam olim in veteri colebatur, perpetuo enim dilectionem erga se requirit, vultque ut mutua officia ex fide inter se homines colant. Cum igitur decalogus sit perpetua vietæ regula, qui eum abhiciunt, Deum ipsum legis authorem abhiciunt. Quis enim non videt, cum obedientiam æternam esse deceat, legem obedientiæ regulam perpetuam quoque esse oportere? Deinde cum vita Christiana esse non possit, sine perpetua quadam pænitentia, qua & dolemus ob admissa a nobis peccata, & desiderio ardenti capimur nostram totam vitam ad voluntatis Dei regulâ conformare: quis non vides legis doctrinâ omnino in Ecclesia Dei retinendam esse. Quæ enim pænitentia esse potest, sine peccati agnitione? Vnde quæso agnoscitur peccatum? An non Paulus aperte clamat, per legem est agnitus peccati? Concupiscentiam peccatum esse non scirem, nisi lex diceret,

F. ñ non

non concupisces. Agnitionem ergo peccati nolunt qui legem tollunt: Imo volunt homines secure viuere sine poe nitentia. Huc accedit authoritas Christi qui & legem ipse interpretatus est & suos Discipulos ad legem, tanquam ad vitæ pié transigendæ normam mis sit. Paulus similiter legem paedagogum ad Christum docet, & iustificatos fide ad legem vitæ regulam mittit asserens finem legis charitatem esse, ex corde puro, conscientia bona, & fide carente hypocrisi. Breuiter Paulus ex lege agnitionem peccati petendam monet, & vitæ piæ regulam in eadem statuit. Præterea cum dominus dicit, Spiritus sanctus arguet mundum de peccato, significat vocem legis debere in Ecclesia sonare, vnde homines in peccati & meritæ damnationis sensum veniunt, vt possentia fide iustificati, cultum Deo iuxta legis normam, præstare incipient.

Verum cum isti legis hostes obiiciunt,

unt, legem obolitam & abrogatam
esse, idq; non secundum vnam aliquam
partem, sed secundum totam legem
intelligendum esse. Respondeamus id
non simpliciter & omnino verum esse,
In lege enim morali (de qua hic agi-
mus: Nam cæmoniale omnino,
& iudiciale, quatenus non est natu-
ralis, abolitam esse fatemur) Duo con-
sideranda sunt. Primum ipsa doctrina
in se. Deinde rigor & appendix legis.
Quantum autem ad doctrinam attin-
et, Decalogus est perpetua voluntas
Dei regula, quæ nunquam abroga-
bitur. Semper enim Deus requirit di-
lectionem erga se & erga homines, in
quibus duobus capitibus obedientia
legis posita est. Verum quantum ad
rigorem & appendicem legis attinet,
credentibus & iustificatis fide, lex ab-
rogata est. Nulla est damnatio ihs qui
sunt in Christo Iesu. Non enim sub le-
ge sunt, hoc est, sub maledictione, sed
sub gratia, hoc est diuina misericordia

F in prop.

pter filiu cōdonatū est iſis peccatū.
Quintum errorem eorum esse diximus, qui in locum operum, quæ Deus mādauit, humana ſomnia, & humanas traditiones Ecclesiæ Dei obtrudunt. Quemadmodum olim pharisei, & hodie papistarum factio impudenter facit, contra manifestam vocem Dei, Iesu remiæ 33. Speculatorēm dedi te domui Israel, audiens ergo ex ore meo sermonem anuncias ihs ex me. Ezech: 30. In preceptis meis ambulate, & iudicia custodite, & facite ea. Eſaiæ 48. Ego Dominus Deus tuus docens te vtilia, ambulare faciens te in via qua abulas. Hęc testimonia manifeste conuincunt, legē Dei prescribere ea opera, quę Deus a nobis requirit. Verum si quis ob̄iectat Ecclesiæ authoritatem, ac dicat ea opera quę Ecclesia prescribit, hoc est, traditiones papæ & Episcoporum nequaquam contemni debere. Respondeo discernendum esse inter opera cultus, & disciplinæ seu regiminis externi Ecclesiæ.

clesiae. Quantum autem ad opera cultus attinet, non solum extat mandatum Dei, quo precipitur vera colendi Deum ratio: verum etiam prohibitio ne quis ethelothresceias sectetur. Manifeste enim Coloss: 2 ethelothrescia damnat. Et Christus post Esaiam dicit, frustra me colunt docentes doctrinas hominum. Et Ezech: Capite 20. In preceptis patrum vestrorum nolite incedere, nec iudicia eorum custodiatis, nec Iodilis eorum polluamini, Ego Dominus Deus vester. contra has manifestas prohibiciones regnum antichristi suas missas, rosaria, invocationem sanctorum, delectum ciborum, impurum celibatum, stata ieunia, monachismum etc mundo obtrudit, in contumeliam unice legislatoris Dei.

At quantum ad disciplinam, & externae politiae Ecclesiae conservationem attinet, sciendum est, priorum antisitum esse,

F. iiiij

vt &c

ut & disciplinam conseruare vtilibus
constitutionibus studeant, & ceremonias
pias ordinent, vt omnia in Ecclesia
ordine & decenter iuxta dictum
pauli, fiant. Verum hic cauendum ne
labefactetur libertas christiana, qua libe-
ri sumus quo ad conscientiam attin-
net a traditionib^o humanis, modo con-
temptus & scandalum absit. Deinde
obseruandum quod tales esse debent
traditiones, vt re vera faciant ad con-
seruandam disciplinā sanctam & Ec-
clesiasticam politiam synceram, quæ
sine certis legibus in hac plurimorum
hominum petulantia regi nequit &
optandum esset, vt aliquis disciplinæ
rigor Ecclesiæ restitueretur, quo fero-
cia & contumacia hominum non nihil
coherceri posset.

Hæc de errorib^o eorū qui de bonis os-
perib^o docent, admonēda duxi, simul
ostendens claris scripture pronuncia-
tis, quo in loco bona opera habenda
sint, quæ homines renati, nouæ vite &
fidei necessitate, facere debeant, mos-

do in Dei familia verē censeri velint.
Non quisquis, inquit Dominus, dicit
mihi domine, domine, intrabit in reg
num cœlorum, sed qui fecerit volun
tatem patris mei qui est in cœlis. Itaque
quisquis inter Discipulos Christi nu
merari cupit, danda illi est opera, ut
ex fide sericeret et ex animo, ad meditā
dam vitæ nouitatē se addicat. Nam is
demum voluntatem patris facit qui in
Christum credit, Ioh: 6. Et sanctitatē
eius imitatur, hoc est, ex vera fide vi
tam & mores suos ad legis normā quā
tum quidē id fieri potest, formare stu
det. Id quod Paulo est, fructus iusticie
edere. Bona etenim arbor iuxta Chri
sti sententiam, non nisi bonos fructus
producere potest.

Hinc Paulus ad Timotheum,
milita honestam miliciam, retinens fidē
& bonam conscientiā : quam postquā
quidam repulerunt, circa fidem feces
runt naufragium. Hec Pauli verba tes
tantur vastata conscientia fidem amita
ti, post

ti, postquam enim fide Christo duci nos
mina dedimus, opus est bona conscientia,
qua nulla res alia iucundior, nulla
preciosior esse potest, retinetur autem
bona conscientia hoc pacto: Primū si fir-
miter statuis peccatū remissū esse fidu-
cia mediatoris. Deinde si bonū habes
propositū, quo peccādi voluntas abij-
citur, vbi enim hoc propositū non fue-
rit ibi nec spiritus Christi nec fides esse
potest. Tertio si inchoatio nouæ obedi-
entiae accedit, ardens Dei inuocatio,
feruens desiderium approbandi Deo
omnem nostrā vitam, & aliæ virtutes
quæ fidei fructus sunt. Postremo si su-
perioribus additur diligens & sancta
in vocatione nostra cura, qua officium
nostrum in gloriā Dei, in Ecclesia, poli-
tarum & œconomiarum edificationē
& conseruationē præstare conamur.
Quicunq� igitur verā sūx̄ salutis curā
habet, iuxta hanc regulā Pauli vitā for-
met, retineat fidē et bonā conscientiam
fidissimos thesauri Euangelij & salutis
per Christum partæ custodes.

HVC QVASDAM DE⁹⁰

obedientia erga Deum seten-
tias adiecimus, ne hæc pos-
tremata folia vacua
essent.

Prouerb: 5. Mens iusti meditabitur
obedientiam.

i. Ioh: 3. Qui facit iustitiam, iustus est.

i. Ioh: 4. Deus est charitas, et qui
manet in charitate, in Deo manet, &
Deus in eo.

Lucæ 6. Quid autē vocatis me do-
mine domine, & non facitis quæ dico.

Hiere: 7. Bonas facite vias vestras,
& studia vestra, & habitabo vobis
cum in loco isto.

Matth: 5. Sic luceat lux vestra corā
hominibꝝ, vt videāt opera vestra bona

Iohan: 8. Filii Abrahæ faciunt ope-
ra Abrahæ.

Ephe. 1. Quemadmodum elegit
nos per spiritum, anteq̄ iacerentur
fundamenta mundi vt essemus sancti
& irreprehensibiles coram illo.

Tit: 2.

Tit: 2. Apparuit gratia Dei salutaris omnibus hominibus erudiens nos ut abnegantes impietatem, & humanas concupiscentias, sobrie & iuste & pie viuamus in praesenti seculo, expectantes beatam spem, & apparitionem gloriarum magni Dei, & saluatoris nostri Iesu Christi, qui dedit seipsum pro nobis, ut liberaret nos ab omni iniquitate, & purgaret sibi populum peculariem, sectatorem honorum operum.

I. Corinth. 3. Vnusquisque propriam mercedem accipiet, secundum suum laborem.

Apocal: 14. Beati mortui, qui in Domino moriuntur: Opera enim illorum sequuntur illos.

Gallat: 6. Dum tempus habemus, operemur bonum erga omnes.

I. Pet: 1. Quapropter fratres magis satagit ut per bona opera certam vestram vocationem faciatis.

Matth. 7. Non omnis qui dicit mihi Domine domine, intrabit in regnum coelos

cœlorum, Sed qui facit voluntatem patris mei, qui in cœlis est, ipse intrabit in regnum cœlorum.

1. Corinthi: 15. Itaq; fratres mei dilecti stabiles estote, & immobiles abundantes in omni opere Domini semper, scientes quod labor vester non est inanis in domino.

Gallat: 6. Bonum autem facientes non deficiamus. Tempore enim suo metemus non deficientes.

2. Thess: 3. Vos autem fratres nolite deficere bencfacientes.

Rom: 6. Quid igitur peccabimus, quia non sumus sub lege & Absit. An nescitis, quod cui accommodatis vos ipsos seruos ad obediendum, eius servi estis cui obeditis, siue peccati ad mortem siue obedientiae ad iustitiam.

Rom: 8. Nulla igitur nunc est condēnatio his qui insiti sunt Christo Iesu: Qui non iuxta carnem versantur, sed iuxta spiritum.

Item, Debitores sumus non carni

vt

ut secundum carnem vivamus: Nam si secundum carnem vixeritis, moriemini. Quod si spiritu facta corporis mortificetis, viuetis. Etenim quicumque spiritu Dei ducuntur, His sunt filii Dei.

Luce : 12. Seruus sciens voluntatem Domini, & non faciens, vapularibit plagiis multis.

Matth. 12. Aut facite arborem bonam & fructum eius bonum, aut facite arborem vitiosam, & fructum eius malum.

Luce : 9. Nemo admittens manus suam ad aratrum, & respiciens retro, aptus est regno cœlorum.

Matth. 25. Excluduntur virgines fatue non habentes oleum in lampadibus suis.

Hæc testimonia scripturæ, qualia pené infinita reperiuntur in Propheticis & Apostolicis scriptis quam sint necessaria.

necessaria bona opera ostendunt, quæ
ad quatuor capita referre soleo, quæ
sunt pietas erga Deum, Sanctificatio
vitæ : charitas proximi : & sancta cu-
ra in eo vitæ genere ad quod voca-
ti sumus.

HAFNIÆ
Apud Christophorum
Barth.

M. D. L. VIII.

42
necessariis possit obsequiis ducere
ad deputationes copias iustificare iusque ad
litteras pietatis etiam Domini Guilielmi
arvum: episcopatus propositum: Et regalis causa
in eo Alio deputatioe ducere accesso
et future.

HAFNIAE
A Long Chirurgeon's Manual
Printed,

M.D. I. AII.

Early European Books, Copyright © 2009 ProQuest LLC.
Images reproduced by courtesy of the Royal Library, Copenhagen.
LN 832 8° copy 1